

ГРАЦЕ-НОВА КУЋА ЗА ПЕТРОВИЋЕ стр. 7

ЦЕНТАР ЗА СОЦИЈАЛНИ РАД ПРИЛУЖЈЕ
стр. 6

ДОБРОДОШЛИЦА ПРВАЦИМА
стр. 26

ДОСЛЕДНА РЕАЛИЗАЦИЈА ПОСТОЈЕЋИХ МЕХАНИЗАМА-КЉУЧ УСПЕХА

Замрзнуто стање неминовно води у одмрзавање конфликта и повампирење свих облика екстремизма, и јасно је да би највише штете од тога имали управо Срби на КиМ. Ниједан Србин на КиМ не треба да страхује да ће бити заборављен од своје државе Србије, или да ће нешто изгубити ако договора буде било. Напротив, сваки наш сународник на КиМ ће у том случају добити и више права, и више безбедности, и више перспектива за опстанак и просперитет.

Поштовани господине Ђурићу, Неколико година уназад констатујемо да нисмо задовољни резултатима повратка. У овој години број повратника можемо избројати на прстима једне руке, док на подршку за повратак чека око 1268 породица или 4184 регистрованих ИРП. Који је, по Вама, разлог овако слабе подршке повратку?

Чињеница је да на терену, у срединама већински насељеним Албанцима, нема, пре свега, безбедносних услова за повратак. Иако су ратни сукоби на КиМ завршени пре готово две деценије, тамо се од стране екстремиста и даље подгрева ратна атмосфера, а претње, застрашивања, и физички напади су, нажалост, и даље део свакодневнице у нашој јужној покрајини. Одговор на питање ко толерише и допушта бујање албанског национализма и шовинизма, уместо да на КиМ гради функционално мултиетничко грађанско друштво, треба тражити у ширем геополитичком контексту. Интерно расељења лица су, бојим се, била и остају жртве политичких игара на терену које немају много везе са хуманошћу. Но, ми немамо право да будемо обесхрабрани незадовољавајућим резултатима, и у складу са могућностима државе чинимо све у нашој моћи да процес повратка буде динамичнији. Константно улажемо средства, како у стратешке дугорочне пројекте попут „Сунчане долине“, тако и кроз изградњу и реконструкцију 132 стана за повратнике, ИРП и социјално угрожене, изградњу 28 зграда за релокацију ИРП, испоруку 598 пакета грађевинског материјала, кроз програм развоја пољопривреде набавком квалитетних сорти садница воћа, пољопривредне механизације, опреме за прераду пчелињих производа, као и набавком сточних грла и изградњом стаја за стоку.

Да ли мислите да је могуће убрзати процес повратка и којим механизмима треба прибећи да се то деси?

Треба инсистирати на реализацији постојећих механизма, рецимо, кроз „Скопску иницијативу“, међутим, они нису дали очекивани резултат, јер резултати одрживог повратка на КиМ су најлошији у по-

ређењу са свим светским постконфликтним подручјима. Одлучили смо се зато за креирање иновативних решења, попут Сунчане долине. Време неумитно пролази, а са њим и спремност људи да се врате на КиМ, јер живот не може да чека и места привременог боравка ИРП постају места сталног боравка. Одговлачењем се заправо на перфидан начин цементирају последице етничког чишћења српског становништва са КиМ. Најважније је, међутим, ефикасније радити на промени друштвене климе у већински албанским срединама на КиМ, како Срби више не би били перципирани као непријатељски елемент, а то је део ширег процеса помирења и нормализације односа на којем наша страна искрено и доследно ради.

Да ли почетак рада Заједнице српских општина (ЗСО) може утицати на убрзање процеса повратка?

Томе се надамо, јер ефикасна ЗСО би омогућила да препреке повратку, какве постоје на подручјима одакле су Срби сасвим или готово сасвим протерани, буду отклоњене барем у срединама са већински српским становништвом на КиМ. Успостављање ЗСО је део процеса стварања ефикасније и економски снажније српске самоуправе на КиМ, која би и административно и финансијски била кадра да исправи барем део историјске неправде нанете нашим сународницима у покрајини. Мислим да смо сви заједно дужни да свима који желе да се врате на КиМ, уколико нису то у стању да учине у срединама где су живели пре рата, омогућимо да повратак остваре барем у срединама које су насељене Србима, и где би их чекало пријатељско и безбедно окружење за живот.

Обишли смо на КиМ већи део грађана који су крајем јануара ове године изнели своје захтеве председнику Вучићу. Сви захтеви су у кратком року испуњени. Како решити животне проблеме осталих који нису имали прилике да се обрате председнику лично?

Поменута председникова посета Лапљем Селу за последицу је имала враћање проблема нашег народа на КиМ у фокус читаве српске јавности. Покренут је један друштвени талас у који су се укључили и привредници, и локалне самоуправе у централној Србији, и велики број појединаца спремних да помогну. То, међутим, не значи да држава није и до тада предано и одговорно радила свој посао када је реч о помоћи нашем народу, јер те активности годинама трају и реализују се кроз Канцеларију за КиМ. И последња посета председника Вучића северу покрајине покретуће, уверен сам, још снажнији талас подршке нашим сународницима на КиМ, јер очекујем да се у њега на експлицитни начин укључе и ресорна министарства и држава са свим својим капацитетима. Нико не треба да страхује да ће Србија одустати од подршке нашем народу на КиМ, напротив, та подршка ће бити све издашнија и све видљивија. Председник Вучић је, између осталог, током последње посете КиМ на пословном форуму у Лепосавићу дефинисао сасвим конкретне циљеве, којима ће се осетно побољшати

економске прилике у већински српским срединама у покрајини.

Један од проблема који мучи грађане КиМ је и откуп пољопривредних производа српских произвођача.

Свесни смо чињенице да наши пољопривредници, посебно у срединама јужно од Ибра, уколико немају срећу да за њихове производе интересовање искажу инострани откупљивачи или српски хладњачари, бивају принуђени да производе продају по економски неисплативим ценама. До сада смо знатан успех показали помажући пољопривредницима опремом, механизацијом и репроматеријалом, али проблем остаје пласман производа, и верујем да ћемо и тај проблем решити, кроз рад предузећа „Метохија“, али и на неке алтернативне начине. Управо смо, свесни тежине овог проблема, подржали Српску листу у инсистирању да јој у влади привремених институција самоуправе у Приштини припадне ресор пољопривреде.

Недавно је председник Вучић изјавио да је и даље „на снази тихо исељавање“ Срба са КиМ. Шта Канцеларија за КиМ ради на превазилажењу овог проблема?

Држава чини све да то спречи. Улажемо у образовање и здравство, исплаћујемо плате из буџета великом броју Срба на КиМ, континуирано помажемо социјално угроженим породицама и пољопривредницима. Предузели смо конкретне мере како српска имања и куће не би прелазила у руке Албанцима, чинимо све да спречимо драстичну промену етничке структуре, посебно у општинама са национално мешовитим становништвом. Коначно, Београд и настоји да дође до компромиса који би за резултат имао нормализацију односа како би међунационалне тензије на терену уступиле место трговини и пословној сарадњи. То би за резултат имало безбедније окружење и боље шансе за економски развој. Два кључна разлога за миграције на тај начин била би поништена, а већи број младих и школованих људи одлучио би се за останак на КиМ.

Неизбежно је и овога пута поменути „Скопску иницијативу“. Много се очекивало од чланица. Да ли је „иницијатива“ још увек активна и који су наредни кораци овог тела?

Иницијатива је још увек активна. Дала је извесне резултате који могу помоћи како повратницима у свакодневном животу, тако и расељеним лицима, попут смерница које су достављене свим општинским канцеларијама за заједнице и повратак на КиМ, а представљају упутство о поступању у случају инцидената. Утврђена је потреба и реализоваће се постављање видео надзора у повратничком месту Осојане, што ће бити учињено за још два повратничка села, а у циљу повећања безбедности повратника. Још један резултат рада ове иницијативе је ослобађање расељених лица од плаћања акумулираног пореза за период током ког су били спречени да приступе својој имовини. Ради се на ослобађању ИРП од судских такси у поступцима који се тичу њихове имовине. Наравно, још много посла нас тек очекује, а главни догађај који је у плану до краја ове године је организовање донаторске конференције како би се прикупила средства за реализацију решења у свим областима које смо у овом процесу идентификовали. Очекују нас билатерални састанци и састанци радних група како бисмо утврдили стратегију и моделе деловања. Канцеларија за КиМ ће покушати да се кроз ову иницијативу и донаторску конференцију, поред акција које ће свеукупно помоћи живот како ИРП тако и наших људи на Косову и Метохији, подржи конкретан повратак оних расељених који су, као што сте и сами на почетку разговора поменули, током анкетања од стране УНХЦР-а, изнова потврдили своју опредељеност за повратак.

Велики број ИРП и оних који живе на територији КиМ са нестрпљењем очекују прилику да се уселе у „Сунчану долину“.

Када се очекују први станари у овом насељу?

Председник Вучић је, приликом недавне посете градилишту, јасно рекао да очекује да се радови убрзају и да до Видовдана следеће године већина људи буде уселена. Србија има планирана средства за завршетак радова, и то ће бити учињено у задатом року.

Становници КиМ са стрепњом прате информације везане за питања, са једне стране, укидање границе КиМ са Албанијом, и са друге стране, разграничење КиМ са централном Србијом. Шта ће неалбанцима на КиМ донети евентуалне промене?

Решење, ако га буде било, а то је у овом тренутку мало вероватно, како због расположења у делу међународне заједнице, тако и због отпора опозиције у самој Србији, Србима и другим неалбанцима на КиМ може донети само бољитак. То је наша основна идеја водиља. Замрзнуто стање неминовно би водило у одмрзавање конфликта и повампирање свих облика екстремизма, и јасно је да би највише штете од тога имали управо Срби на КиМ. Ниједан Србин на КиМ не треба да страхује да ће бити заборављен од своје државе Србије, или да ће нешто изгубити ако договора буде било. Напротив, сваки наш сународник на КиМ ће у том случају добити и више права, и више безбедности, и више перспектива за опстанак и просперитет.

Велики број интерно расељених лица, у централној Србији, вишеструко је угрожен. Како помоћи овој категорији?

Према истраживањима Комесаријата за избеглице и миграције Републике Србије из маја 2018. године, идентификовано је 16.644 породица ИРП које су у потреби, односно 68.514 лица. Овим особама је потребна вишеструка помоћ од стамбеног збрињавања, социјалне помоћи, до обука и запошљавања. Расељеним лицима треба омогућити избор решења било да је то помоћ у месту расељења, било да је то повратак на КиМ. За унапређење услова живота у расељењу, надлежан је Комесаријат за избеглице и миграције као и друга ресорна министарства. Уз помоћ међународне заједнице у протеклих 18 година обезбеђено је 4.712 различитих стамбених решења у виду откупа сеоских домаћинстава (669), доделе монтажних кућа (208) и грађевинског материјала (3.425), изградње стамбених јединица (89) и доделу станова социјалног становања. На овај начин збринуто је око 20.000 лица. Јасно је да лица у потреби има три пута више и да су неопходна додатна улагања у наведене програме. Верујемо да ће поменута донаторска конференција у оквиру Скопске иницијативе, између осталог допринети и овим решењима. Малопре поменуто истраживање КИРС-а, је такође показало да 57.91% испитаних ИРП, као предуслов за повратак, наводе безбедност, 9.84% запослење и 9.60% повратак узурпиране имовине. Канцеларија са своје стране дипломатским путем и преко „Скопске иницијативе“ ради на унапређењу безбедности нашег народа на КиМ, улажемо у унапређење њихове економске одрживости, а корисник смо пројекта бесплатне правне помоћи који финансира ЕУ и путем кога се пружа подршка од правног савета до заступања пред судовима на КиМ за преко 5.175 клијената. Јасно је да је неопходна финансијска и политичка подршка међународне заједнице за збрињавање тако великог броја лица у потреби и решавања комплексних препрека за њихов повратак. Такође, потребна је посвећеност и решеност свих нас у региону и управо из тог разлога постоји „Скопска иницијатива“ која би донаторском конференцијом требало да обезбеди један процес сличан „Сарајевском“ за оснаживање расељених лица кроз стамбену изградњу, обуке, средства за покретање послова у централној Србији или на Косову и Метохији.

разговор водио: **Златко Маврић**
фотос: **Прес служба ККИМ**

НА ПЕТРОВДАН У ИСТОКУ

Исток је и у овом броју једна од интересантних дестинација у којој има добрих примера успешног повратка. Повећава се број повратничких породица и наставља градња у Љубовци, Доњем Драгољевцу и другим околним селима. Приближавајући се Истоку, као што правила налажу, јављамо се телефоном домаћину, Весни Маликовић, општинском службенику за повратак. Весна нас информише да се налази у центру Истока, у порти цркве Светог Петра и Павла, где се управо обележава Петровдан, храмовна слава. Позива нас, уз напомену да ту можемо да сретнемо све повратнике из околних села. Завршавамо разговор и већ за петнаестак минута налазимо се испред цркве. Пијачни је дан. Уличица која води према улазу у порту цркве, претворена је у пијачу. Пробијамо се између тезги уз знатижељне погледе продаваца, којима нарушавамо пијачну хармонију. Улазимо у порту. Дочекује нас прелеп приказ. Пуно возила, аутобус, верници у цркви али и ван, новинари, представници институција, и неизбежни, представници безбедности, полиција и војници КФОР-а, који обезбеђују аутобус који је са верницима и хуманитарном помоћи пристигао из централне Србије. Морамо да признамо да војнике КФОР-а одавно нисмо видели у пратњи организованих група на КиМ.

КОЛАЧ ПРЕУЗЕЛИ БЕОГРАЂАНИ

Поздрављамо се са Весном Маликовић и једним бројем наших старих знацаца, повратника из Љубовце, Дубраве, Осојана и Доњег Драгољевца, који нас дочекују испред улаза у цркву, а онда се прикључујемо верницима који присуствују литургији. Убрзо, креће литија. Иако је пијачни дан, када је у граду пуно људи, не примећујемо да дешавања у порти ремете свакодневницу пролазника.

Свештеник из Осојана привлачи пажњу свих присутних у порти, позивајући повишеним тоном оне који се налазе у групицама у порти, а нису у групи која је била у литији: „Људи, има ли овде Срба? Ако има, приђите. Треба колач неко да преузме за наредну годину. Не мојте да се деси да, као прошле године, морамо да га преузимамо ми, свештеници“. Тајач. Сви приђоше. На питање ко се јавља да за наредну годину узме колач, јавише се два домаћина. Бранко Антић, рођени Београђанин и Дејан Белошевић, интерно-расељено лице, са боравком у Београду. Иако је на свечаности било неколико представника медија, успевамо да први добијемо изјаве Антића и Белошевића.

Бранко Антић „Родом сам из Београда. Кажу да су корени моје породице, као и већине нас, овде негде, у Метохији. Јако сам желео да узмем колач. Не може свако да буде домаћин славе на светој српској земљи. Све је било јако спонтано. Отац Небојша ме је позвао на славу. Питао сам га има ли људи на слави. Рекао је слабо. Решио сам да организујем један аутобус, уз финансијску подршку Канцеларије за Косово и Метохију. Аутобус је пун. Заинтересованих је било јако много. Са нама је дошло двадесетак Источана, који су расељени у централној Србији, и тридесетак заинтересованих појединаца, од којих је већина по први пут на КиМ. Када су ме, они који никада нису били на КиМ, питали какав је осећај бити на КиМ, рекао сам им да се то не може описати, већ се мора доживети. Данас, након свечаности у Истоку, обилазимо Гориоч, повратничку породицу у Кошу, код Осојана. После подне смо у манастиру Свети Врачи код Зочишта, а ноћ ћемо провести у Великој Хочи. Сутра планирамо да будемо на литургији у Високим Дечанима, а након тога посећујемо Пећку патријаршију, Девич и манастир Бањску.

Бранко Антић

СРПСКА СОЛИДАРНОСТ ХРАНОМ

Бранко Антић, води Удружење грађана под називом „Српска солидарност храном“. Удружење је формирано 2015. године са циљем да се прикупља храна и иста дистрибуира онима којима је најпотребнија на просторима КиМ. Како је временом било много више донатора него што су оснивачи предвидели, активности Удружења су попримиле хуманитарну подршку и у другим облицима. Према речима Антића, до сада су имали тридесетак активности. Оно што их чини посебно поносним је донирање две стоматолошке столице, једна за ОШ „Десанка Максимовић“ у Косовској Каменици, а друга за ОШ „Трајко Перић“ у Ропотову. За Петровдан су хуманитарну помоћ донели цркви у Истоку и једној породици у селу Кош, код Осојана. Помоћ је разноврсна, од хране, одеће и обуће, школског прибора, до грађевинског материјала за ситније оправке кућа.

СРЕЋА И РАДОСТ У СРЦУ

Дејан Белошевић, није могао да сакрије одушевљење што му се пружила прилика да буде домаћин славе наредне године. Дејан је Исток напустио у егзодусу 1999. године. Тренутно живи у Београду. „Не знам. Не могу да вам опишем како се осећам. Ово је стварно божанствено. Нисам планирао да дођем. Јуче ме је срео један пријатељ и рекао ми да се иде. Одмах сам се пријавио са породицом. Причестили смо се овде, и ево, спонтано сам носио

Дејан Белошевић

литују. Отац Александар ми је рекао да узмем литују и ја сам је уз његов благослов понео. Када је, малопре, питао ко ће да узме колач, нисам уопште размишљао, знао сам да то морам бити ја. Пре мене се јавио Бранко из Београда и тако ми сада делимо тај колач. Велика је срећа и радост у мом срцу.

УСАМЉЕНОСТ

Иако у великим обавезама око дочека гостију, отац **Небојша Секулић**, старешина храма Светог Петра и Павла у Истоку, парох црквене општине Исток, успева да нам посвети неколико минута и опише нам како му пролази службовање у Истоку. На почетку упознавања, као прави домаћин, интересује се да ли смо пробали његов славски купус. Каже да га је сам правио и да бољег нема. Након потврдног одговора, упознаје нас да у Истоку живи са супругом и четворо синова. „Најмлађег сина добили смо пре три недеље. Зове се Ђорђе и најмлађи је становник Истока. Да се жалим на живот у Истоку не би било у реду. Проблем је што овде нема много православног народа. Нисмо имали неких већих проблема од стране Албанаца.

Отац Небојша Секулић са припадницима КФОР-а

Место је релативно мирно, али опет, без нашег народа је доста тешко. Усамљени смо, поготово зими. Када зима дође, скроз смо сами. Има једно десетак Срба који у Истоку стално живе. Некад их буде више, у пролазу, дођу и врате се. Досадно је, али, хвала Богу, ту смо поред светиње чувамо је, и чекамо боље дане, да се више људи врати. Најтеже је деци. Најстарији син је у првом разреду. Иде у школу у Осојану, која је 13 километара удаљена одавде. Возе га сваки дан. Ја овде служим литургију сваке недеље, а црвеним словом и у манастиру Гориоч, са сестрама из манастира. Добро је док год лупају звона. Посебно ми је драго када неко дође, када се неко сети да ми овде живимо. Издржаћемо уз Божју помоћ и молитве светих апостола Петра и Павла – завршава отац Небојша и жури да се посвети другим гостима.

ПРЕДИВНО И ТУЖНО

Поред нас, две даме знатижељно посматрају припаднике КФОР-а који покушавају да предахну у сенци великог ораха. Закључујемо да су из групе која је по први пут на просторима КиМ. Молимо их да нам пренесу утиске са првог дана путовања.

Александра Маговац, из Београда „Дошли смо организовано да посетимо Метохију, манастир Бањску, Осојане, цркву светог Петра и Павла и Високе Дечане. Други пут сам на КиМ, али као да сам први. Првог пута се једва сећам. Тада сам, као дете, са оцем посетила Грачаницу и Богородицу Љевишку. Осећам се узбуђено и врло нереално, на својој земљи као туђин“.

Александра Маговац

Јасмина Кликовац, из Београда „Први пут сам на Косову и Метохији. Предивно

је, истовремено и тужно. Тужно што морате да долазите под обезбеђењем у сопствену земљу. Не осећам страх, а и зашто бих, па ово је наше. Мислим да они треба да се боје. Они су ово отели, а од отетог, среће нема. Посетићемо неколико породица које лоше живе. Донели смо лекове, храну и хигијену. Мислим да организатори планирају да некој породици купе козе или овце“.)

Јасмина Кликовац

ПОЛИЈЕЛЕЈ ЗА ХРАМОВНУ СЛАВУ

Овогодишњу храмовну славу, црква је дочекала са новим полијељејем – великим лустером који се спушта са врха куполе. Полијељеј је донација групе Источана расељених широм Србије. Организатор сакупљања прилога, набавке и монтаже ове донације, **Алекса-Лека Љушић**, каже да је идеја о донацији већ дужи време чекала прави тренутак. „Златко Радичевић и ја смо били организатори, а помоћ смо добили од многобројних Источана. Златибор Љушић, Радисав Љушић, Ненад Ашанин и многобројни рођаци и пријатељи сакупљали су прилоге за куповину полијељеја, и то смо, хвала Богу, успели. Хвала свима који су се укључили у ову активност. Сада је црква другачија, достојанственија. Било је и лепших полијељеја, али смо ми пара имали за овај. Јуче смо Златко Радичевић и ја монтирали полијељеј и данас је литургија служена у сасвим другачијем амбијенту“ – објашњава Лека.

Алекса-Лека Љушић

„Ово је наша црква, наш Парохијски дом“ – прикључује се разговору **Златко Радичевић**, један од организатора. „Наши стари су чували цркву и улагали у њу. Све је то запаљено и уништено 1999. године. Након обнове, црква је била без осветљења. Са врха куполе пружао се ланац који су још наши преци поставили. Деловало је суморно. Осећао сам потребу да цркву изнутра осветлим. Сматрао сам да не доликује да у цркви, која нас окупља и чува, поставимо обичне сијалице, па сам предложио Алекси-Леки, да покушамо са сакупљањем прилога. И Богу хвала, успели смо. Од новца који је преостало купили смо стазицу, да украсимо цркву за данашњи дан. Сада може да се обавља и вечерња служба. Црква изгледа свечаније и топлије. Даће Бог, биће и више народа. Наредни задатак нам је да се организујемо око фрескописања“ – завршава Радичевић.

Ближи се подне. Славски ручак се приводи крају. Граја у порти полако јењава. Група која је дошла аутобусом креће у посету селу Кош, где су спремили донацију за једну повратничку породицу. Наша екипа креће у обилазак корисника у местима Љубовица, Доњи Драгољевац, Осојане. У своје возило примамо повратнике из Љубовице, и крећемо пут Љубовице, најновијег повратничког места у источној општини.

аутор текста: **Златко Маврић**
фотографије: **Саша Јефтић, Горан Томић**

ВОЗИЛО У ПРАВЕ РУКЕ

Центар за социјални рад Вучитрн је сервис на услузи социјалним случајевима који живе у селима вучитрнске општине. Пре рата, у Вучитрну је живело око 3700 становника, док их данас, у селима око Вучитрна, има између 1300 и 1500. Плодна земља и ангажовање око 80%, од укупног броја запослених у Електропривреди, утицало је на то да ова служба до 1999. није имала пуно корисника.

Прилужје се налази на средини магистралног пута Косовска Митровица – Приштина. Иако до овог места има непуних 27 километара, због лошег пута, густог саобраћаја и ограничења брзине, потребно је сат и више времена вожње. Управо толико нам је требало да стигнемо до Центра за социјални рад, на договорени разговор са директором.

АДЕКВАТНИ УСЛОВИ ЗА РАД...

У реновираној приземној згради у центру Прилужја дочекује нас **Милан Савић**, директор Центра за социјални рад. На самом почетку разговора, господин Савић нас упознаје са личном картом Центра за социјални рад Вучитрн у Прилужју. Центар је основан 1986. године и радио је у адекватним просторијама у центру Вучитрна. Имао је своју зграду са комплетном инфраструктуром и до 1999. године пуним капацитетом обављао послове управљања социјалном политиком у овом делу КиМ.

„Након рата, Центар за социјални рад измешта се у Прилужје“ – објашњава господин Савић. „Дуго се радило у неадекватним условима. Чitava служба је функционисала у једној неусловној канцеларији. Ту смо примали и клијенте, мада због озбиљности њихових проблема, рад са клијентима захтева одређену дискрецију. Ми то нисмо успели да им омогућимо до априла 2015. године, када пре-

лазимо у ове просторије, које су далеко од услова које смо имали до 1999, али пуно бољи од оних у времену 1999-2015. Центар, поред Прилужја, покрива још три преостала српска насеља, Граце, Гојбуљу и Бањску. Највећа концентрација српског народа је у Прилужју. Прилужје се до данас одржало, иако се налази у непријатељском окружењу, захваљујући једној компактној средини.

Изградња спорног моста

И овде је присутна тенденција тихог исељавања, али је то више из економских разлога. Због близине електране Обилић, скоро 80 посто, од укупног броја запослених, је у радном односу у Електропривреди Србије. Електропривреда је своје раднике овде ангажовала и финансијски подржавала. Међутим, у задње три године раднике ангажује у електранама Костолац и Обреновац, па се из тог разлога породице селе у централну Србију. Данас у Прилужју има око 100 празних кућа, што није охрабрујуће“.

КЉУЧ УСПЕХА

„У прошлој години центар је имао 599 корисника. Вршимо редовну исплату социјалне помоћи за породице које испуњавају услове, као и једнократну помоћ појединцима који се нађу у стању тренутне социјалне потребе. У задње време имамо енормни раст малигних обољења и захтева за покривање трошкова лечења. Новчану помоћ исплаћујемо и за 37 повратничких породица, највише у Грацу. Корисника ове помоћи је било више, али се један број због несигурности поново вратио у централну Србију. Сматрао сам да Центар треба да се приближи корисницима, па смо задње три године користили приватна возила за обилазак.

Имамо пуну подршку локалне самоуправе, нашег Министарства и Канцеларије за Косово и Метохију. Крајем јануара ове године, у Лапљем селу обратили смо се председнику Вучићу са захтевом за набавку службеног возила и после неколико дана добили смо теренско возило–донацију прослављеног фудбалера Дејана Станковића. То возило нам је сада од велике помоћи за рад на терену и контакте са службама у Косовској Митровици“ – каже Савић.

Предлажемо да донираним возилом кренемо у оближња села на терен и посетимо неколико корисника социјалне помоћи, а да причу наставимо у вожњи. Улазимо у возило на којем крупним словима, ћирилицом, пише ЦСРП ДОНАЦИЈА ДЕЈАНА СТАНКОВИЋА. Кривудавим путем, кроз места насељена искључиво Албанцима крећемо до корисника. Интересује нас колико је данас безбедно на КиМ и да ли безбедност утиче на обилазак корисника.

„Безбедност је иста као и свуда на Косову“ – наставља наш љубазни домаћин. „Много је безбедније него 2007-2008. године, али су Срби и даље у неком грчу, слабија је покретљивост, увек постоји нека доза страха. Стално се по нешто дешава како би се одржала тензија. Ето, пре пар месеци један младић у центру села избоден је ножем“.

СТАЛНЕ ТЕНЗИЈЕ

Пре више од три месеца започета је реконструкција транзитног пута који води до албанских села. Тај пут и није био нешто пуно оштећен, чак је био много бољи од пута који води кроз центар Прилужја. Симптоматично је то да је скинут стари асфалт и на томе се стало. Већ трећи месец ништа се не ради. За то време сви користе алтернативни пут кроз центар Прилужја, што представља претњу за безбедност, посебно ако се има у виду да је баш у овом периоду највећи прилив Албанаца из иностранства. Слична је ситуација и са мостом који је порушен 1999. године и после доста притисака обновљен након десетак година. Тај мост представља велику безбедоносну претњу јер њиме пролазе само Албанци, а они који га користе морају да прођу кроз цело Прилужје, па се често дешавају провокације и друге непријатне ситуације. Са друге стране, постао је уско грло и скоро сваке зиме плави други ред кућа и ромско насеље, зато што је корито у том делу сужено. Пре реконструкције 2011. године, био је изграђен дрвени мост и служио је за сезонске потребе, само за пролаз пољопривредника и машина ради убирања летине. Никада се није употребљавао за редовну комуникацију“ – завршава други део приче директор Центра за социјални рад.

Уз причу стижемо до Граца. Стајемо испред сеоске амбуланте где се Савић поздравља са особљем амбуланте и распитује о услови-ма рада и текућим проблемима. Након тога настављамо до куће Марије и Радована Петровић. Марија, коју затичемо у послу, пре уобичајеног „Добар дан“ директору Центра за социјални рад уз-рујана упућује молбу, не за себе већ за угрожене комшије које живе у близини и које се, због лоших услова живота, спремају да продају имање и оду. Породици Петровић, због њихове животне приче у борби за опстанак, дајемо у овом броју посебан простор, а ми се, на супротном крају села, упућујемо до наредног корисника.

Марија Петровић и Милан Савић

ДЕ-ЈО, ДЕЕЕЕЕЕЕ

Стижемо до породице Маријане и Ивана Митровић. У посету смо дошли без најаве, па нас је обрадовало што их затичемо у дво-ришту у комплетном саставу. Поред младих супружника, ту су и њи-хова деца: Јована, Љубомир и Лука. Иван отвара капију дворишта и срдечно нас позива да обиђемо нову кућу на којој мајстори, Ал-банци, обављају завршне радове. Савић нас информисе да је кућа, такође, донација Дејана Станковића, који се самоиницијативно јавио да помогне овој породици, како би јој олакшао услове за живот. „До сада смо живели у овој старој, оронојој кући“ – показује нам **Радован Петровић** кућу која се налази тик уз новоизграђену. „Кућа је склона паду, позади је почела да се урушава и пуна је влаге. Деца су због толике влаге стално болешљива. Сада ће им бити много боље. Јована иде у други разред, а Љубомир у предшколско. Школа је једино место где деца могу да се друже. У школи укупно има 20 ученика, у првом разреду само двоје.

Милан Савић и Иван Митровић

Тешко је да се живи у оваквим условима. Нигде не радимо. У близи-ни немамо ни једну српску кућу, али са комшијама Албанцима има-мо добре односе. Раније нисам знао албански језик, али сам од ско-ра почео да учим. Треба. То су нам прве комшије. Нађу нам се. Богу хвала да још има добрих људи који хоће да помогну. Захваљујемо се Дејану Станковићу што нам је омогућио да живот наставимо у нормалним условима. Подршка наше државе, нам такође, мно-го значи. Примамо 18.000 динара социјалне помоћи. Од тих пара плаћамо струју и школујемо децу. До сада су деца сваке зиме, због

лоших услова, имала проблем са прехлада-ма, па смо пуно плаћа-ли за лекове. Од сада, ваљда, неће бити тако “– завршава Иван, уз наду да ће добити и нешто од намештаја, макар два кревета и веш машину.

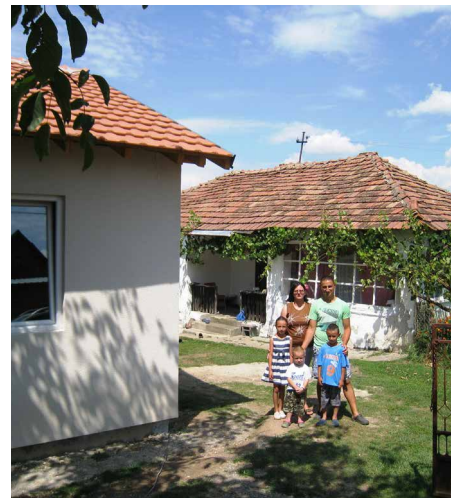
ПУНА ШКОЛА ЉАКА...

Крећемо назад за Прилужје. Савић нас у наставку пута ин-формисе да је у селу Гојбуља, у којем се, такође, налазе Срби, основна школа пре рата имала 70 ученика, данас, није сигуран да ли ће први разред имати једног ученика. Како наш саговорник сликовито описује „једна албанска породица која се доселила у центар села има деветоро деце, док цела основ-на школа има осам ученика српске националности. И нису нам ту Албанци криви, они имају свој циљ. Ми смо сами криви зато што се имовина продаје у бесцење“. Интересује нас да ли наш домаћин има неки предлог за превазила-жење тренутне ситуације која нимало није охрабрујућа.

РЕШЕЊЕ ИПАК ПОСТОЈИ

„Једини начин је упослити младе људе“–нуди решење Савић. „Де-ветнаест година генерације завршавају школу и остају без посла, врше притисак на социјалу, не могу да формирају породице, а ако је формирају, још су већа социјала. Живе од социјалних давања, породичних пензија и плата родитеља. Наша држава покушава да Србе на КиМ стимулише да остану на својим вековним огњиштима. Имали сте прилику да обиђете 3 стамбене зграде које су изграђе-не у сарадњи са ККиМ, Епархијом рашко призренском и приватним лицима који су донирали парцеле. Критеријум је био да станове добијају млади брачни парови. Видели сте данас да је Дејан Стан-ковић помогао једној породици донирајући им кућу. То су добри примери задржавања младих и таквих примера треба да буде што више. Без помоћи наше државе и шире заједнице није могуће за-држати Србе на КиМ.

Држава би требало да изнађе могућност за откуп празних српских кућа и понуди их онима који немају кров над главом, а желе да се задрже на КиМ. Треба организовати састанак са свим већим фир-мама из јавног и приватног сектора и обавезати их да запосле од-ређен број младих људи са КиМ, који ће посао обављати у свом месту. Не да их плаћају само зато што су Срби, већ да за то добију и одговарајућу услугу. Данас је то, уз расположива средства кому-никације, лако изводљиво. Нека запослени има обавезу да у својој кући ради пуно радно време, нека води књиговодство, базу пода-така, контролу доласка на радно место. Има пуно других посло-ва који се данас, за послодавца, могу водити са било ког места на земљиној кугли“–предлаже Савић. Уз причу стижемо до Центра за социјални рад у Прилужју. Поздрављамо се са директором Центра, враћамо до Косовске Митровице, а онда кроз јужни део К. Митро-вице пут настављамо до села србичке општине, Бање и Суво Грло.

Породица Митровић

СПРЕМНИ ЗА НОВУ ШКОЛСКУ ГОДИНУ

Школе на КиМ ће ове године, пратећи техничка достигнућа у систему образовања, почети са коришћењем електронских дневника. Стари дневници одлазе у историју. Наставни кадар у потпуности је обучен за рад са електронским дневницима.

Са **Јасмином Дедић**, начелницом Школске управе Косовска Митровица, непосредно пре почетка школске године, разговарамо о стању школства на Косову и Метохији и припремама за почетак 2018/2019. године. На самом почетку разговора, интересујемо се за број школа на КиМ и њихово стање.

„Школска управа на територији Косова и Метохије обухвата 120 установа-основних, средњих школа и предшколске установе. Основни проблем је у томе што немамо довољно школских саветника. Имамо само два на територији КиМ што је незадовољавајуће. Међутим, овај недостатак покривамо добром сарадњом са директорима школа“.

АРМИЈА ПРВАКА

„Задовољни смо резултатима завршног испита. Ученици који су ове године завршили осми разред углавном су уписали жељене школе. Мали број оних који то нису успели, имали су листу жеља, па су по тој листи уписивали оне школе где је било слободних места. Имамо око 1500 осмака и око 1000 првака на територији КиМ. Настава почиње 3. септембра. Скоро све школе спремне су за овогодишње прво школско звоно. У јако малом броју школа се још по нешто ради на обнови и уређењу, али то неће утицати на квалитетан почетак наставе.“

Успех у доброј припреми нове школске године темељи се на доброј сарадњи са Министарством просвете и Канцеларијом за Косово и Метохију“.

ЕЛЕКТРОНСКИ ДНЕВНИЦИ

„Прошле године смо у основној школи „Бранко Радичевић“ у Косовској Митровици експериментално увели електронске дневнике, који су одлично прихваћени од стране наставног кадра, али и ученика. Сав наставни кадар, и они старији просветни радници, обучен је за рад са електронским дневницима. Ове године ћемо укључити далеко већи број школа, а наредне године надамо се да ће све школе имати ове модерне дневнике. Још увек нисмо спремни за све школе из разлога што нема довољно компјутера по школама“ – каже госпођа Дедић.

Јасмина Дедић

За оне непућене, тражимо од начелнице Школске управе да нам појасни како функционише електронски дневник. „Електронски дневник подразумева да папирни дневници одлазе у историју. На почетку ће неке школе, годину-две, да користе и један и други дневник, али пошто нико неће одговарати да време губи

Прваци ОШ "Бранко Радичевић" у Косовској Митровици

на уписивању истих података на два медија, папирни дневници ће се повлачити из употребе. Наставници ће користити преносне рачунаре, лаптопове, у које ће убављати оцене и друге забелешке о ученицима и наставној јединици. Дневник ће имати више нивоа приступа. Директор ће из канцеларије моћи да прати рад свих одељења, док ће родитељи имати приступ оценама и осталим подацима своје деце. Путем исте апликације ће се обављати и потребна комуникација са родитељима. Наравно, овакав начин рада ће умногоме упростити рад и инспекторима зато што ће и они електронским путем моћи да прате оно што је за њих у одређеном моменту битно“ – појашњава госпођа Дедић и наставља „Кадровски смо прилично добро оспособљени. Болна тачка су технолошки вишкови, али морамо да испоштујемо одредбе новог Закона о основном образовању од 7. октобра 2017. године. На сва упражњена места долази наставни кадар који је остао без посла, а има решење на неодређено.“

БЕЗБЕДНОСТ И ДАЉЕ ПРОБЛЕМ

Ове године уведене су новине у првом и петом разреду основне школе и првом разреду гимназије. Код њих се мења план и програм и усклађује са модерним образовањем. У настави ће бити више праксе, а мање теорије. Гимназија ће у првој години имати изборни предмет. Надамо се да ће ова новина бити корисна и практична за ученике и да ће након завршеног основног, односно средњег образовања, моћи лакше да нађу посао“.

Незаобилазно питање је безбедност деце и како ученици из мањих места, у којима нема школе, долазе до школа.

„Безбедност је још увек велики проблем“ – каже начелница Школске управе. „Мирније је у односу на раније године, али још увек има проблема. На пример, школу у Ракошу, у општини Липљан, још увек често каменују. За децу из удаљених места организован је бесплатан превоз који финансира Министарство просвете у сарадњи са Канцеларијом за КиМ. Трудимо се да координирамо рад са превозницима како би превоз био редован да деца не испаштају“ – завршава госпођа Јасмина Дедић.

разговор водио: **Златко Маврић**
аутор фотографија: **Саша Јефтић**

„ОДРЖИВИ ПОВРАТАК - ПОДРШКА И ОСНАЖИВАЊЕ“

Захваљујући средствима Европске уније Дански савет за избеглице је 01. јула 2018. године, започео реализацију пројекта под називом „Одрживи повратак – подршка и оснаживање“. Пројекат ће трајати 23 месеца. Циљ пројекта је подршка одрживом повратку интерно расељених лица (ИРЛ) заинтересованих за повратак на Косово и Метохију, промовисање социјалне и економске стабилизације. Пројекат подржава настојања Владе Републике Србије да реши питање интерног расељеништва кроз пружање подршке ИРЛ у процесу повратка.

Током пројекта расељени ће путем учешћа на иди-види посетама, информативним састанцима, округлим столовима и другим догађајима, бити у прилици да се информишу о ситуацији на Косову, могућностима за повратак и расположивој помоћи. 30 породица ИРЛ, заинтересованих за повратак, биће подржано повратничким пакетима и транспортом до места повратка. Како би се побољшале могућности ИРЛ за запошљавање и стицање прихода, 60 породица ће бити подржано индивидуалним грантовима, док ће 90 породица бити у прилици да похађа курсеве за стицање нових вештина или ће моћи да учествују на тренинзима за започињање сопственог посла. Дански савет ће спроводити пројекат у партнерству са градом Крагујевцем и локалним невладиним организацијама „Свети Спас“ из Београда и „Божур“ из Смедеревске Паланке. Пројекат ће се бавити приоритетним потребама интерно расељених лица у Србији и биће реализован у блиској сарадњи са Канцеларијом за Косово и Метохију, Комесаријатом за избеглице и миграције, УНХЦР-ом, општинама у Србији и осталим релевантним актерима процеса повратка. Контакт подаци за информације:

Дански савет за избеглице Србија, Београд, ул. Синђелићева бр. 18, телефон: 011/3443-574;

Удружење „Свети Спас“ Београд, ул. Балканска бр. 25, телефон: 011/2686-161;

ХО „Божур“ Смедеревска Паланка, Француска бр. 20, телефон: 026 340-840.

БЕСПЛАТНА ПРАВНА ПОМОЋ ЗА РАСЕЉЕНЕ СА КИМ

Пројекат „Промоција и заштита имовинских права интерно расељених лица, избеглица и повратника по споразумима о реадмисији“ наставак је низа пројеката пружања бесплатне правне помоћи чији је корисник Канцеларија за Косово и Метохију, а који су финансирани из ИПА програма Европске уније од 2008. године. Корисници пројекта су интерно расељена лица, избеглице и повратници из Европске уније (ЕУ), на основу одредби споразума о реадмисији између ЕУ и Србије. Пројекат промовише и штити њихова имовинска права пружањем информација, правних савета и друге стручне помоћи, укључујући и заступање пред судовима. Срби расељени са Косова и Метохије се већ две деценије суочавају са проблемом узурпиране или оштећене имовине коју су због сукоба на КиМ били принуђени да напусте и сада воде дуге и скупе судске поступке у настојању да је поврате.

Пројекту се до сада обратило преко 4.000 расељених лица чија је имовина узурпирана или оштећена током сукоба 1999. и 2004. године. Чест проблем са којим се Срби са КиМ обраћају правницима пројекта су и тзв. преварне трансакције. Многи Срби са КиМ жртве су криминалних група које фалсификовањем овлашћења и купопродајних уговора, као и другим преварним радњама заузимају имовину расељеног становништва.

Лична безбедност приликом путовања и уласка на Косово и Метохију, отежана комуникација са запосленима у органима привремене

них институција због српског језика (званична комуникација је на албанском језику), законска ограничења за заступање, високе судске и административне таксе, немогућности да наплате штету која им је причињена, део су препрека на које интерно расељена лица наилазе у покушају да остваре своја основна људска права.

Правници пројекта бесплатне правне помоћи, који спроводи конзорцију на челу са Европском консалтинг групом, тренутно раде на 767 отворених предмета у вези са оштећеном имовином, заступају преко 410 странака којима је имовина узурпирана и преко 90 жртава преварних трансакција.

**БЕСПЛАТНА
ПРАВНА ПОМОЋ
0800 108 208**

НОВА ГЕНЕРАЦИЈА БОГОСЛОВА

У призренској Богословији успешно је започела школовање осма генерација богослова. У клупе ове православне институције, своје образовање, у овој години, наставило је осам ученика. Сада их је укупно педесет.

Јеромонах Исидор, заменик ректора Богословије „Кирило и Методије“ у Призрену, задовољан је и овом генерацијом ученика „Први час историје, наши нови ученици, започели су у манастиру св. Архангела. Ученици имају добре услове за рад и рекреацију. Сада од њих зависи колико ће ко уложити труда, а ми као професори трудићемо се да их приволимо да што више науче. Поред оних који се по први пут сусрећу са овим начином школовања, имамо и децу наших ученика, па чак и унуке наших ранијих ученика. То је посебно задовољство, јер је то неки континуитет који се у њиховој породици одржава. Ученике Богословије питали смо због чега су се определили за овај вид образовања.

Никола Богдановић, је родом из Пасјана „У Богословију сам дошао због тога што сам хтео на неки начин да се зближим са Богом, а Призрен сам изабрао зато што сам чуо приче да је ово најбоља Богословија, боља од Богословије у Београду, Карловцу и Нишу“. **Илија Стојковић**, из Београда, нам је рекао да је игром случаја уписао Богословију „Ја сам пре неку годину чуо за Богословију. Сазнао сам да према правилима не бих могао да идем у београдску Богословију, па сам одлучио, ако већ морам да идем ван свог града, нека то буде најбоља, ова овде. Очекујем да ћу се овде добро припремити за факултет. Крајњи циљ ми је да добијем парохију“.

Данијел Јанчић, из Пасјана је уписао Богословију уверен да пружа многе могућности. Циљ му је да упозна своју веру и свој језик, да се на тај начин приближи Богу.

Никола Стојковић, из Београда, каже да је хтео да се школује у царском граду, граду цара Душана. Након прве шетње Призреном, каже да Призрен делује као нека сићушна европска престоница, осећа се као да је у неком малом Бечу или Стокхолму.

аутор: **Рефки Алија, новинар DW**

Сунчана долина

НЕПОЖЕЉАН И У НОВИНАМА

Екипа задужена за ИНформатор овога пута на Косово и Метохију упућује се преко Косовске Митровице. Иако нам је много лакше ауто-путем, него Ибарском магистралом, овога пута нас више дешавања очекује на северу КиМ, па крећемо овом маршрутом. До скора је на овом прелазу била обавезна саобраћајна дозвола и лична карта, само возача. Код наших, уобичајена процедура. На оној другој страни овога пута траже личне карте и за сапутнике. Док сакупљамо остале личне карте, други полицајац прави круг око возила и загледа унутрашњост, али овога пута (што нам се за двадесет година рада, после више стотина прелаза десило мање од десет пута) тражи да се отвори пртљажник. Отварамо, а он се одмах хвата за примерке часописа ИНформатор и пита шта је то и колико тога има. Кажемо му да се бавимо информисањем расељених, да у часопису нема ничег спорног и да носимо око 120 примерака. Фотографија директора Канцеларије за КиМ на насловној страни часописа његовом професионалном чулу говори да ту има нечег недозвољеног. Узима два примерка и одлази у службене просторије да се консултује са надређенима. Померамо возило у страну и чекамо даљи ток догађаја.

ИНформатор, издање број 5

Привлачимо пажњу осталих који са једне и друге стране чекају да обаве формалности око преласка. Након одређеног времена полицајац се враћа у пратњи колеге који у рукама држи наш ИНформатор и поново пита чиме се бавимо и шта ће нам толики број часописа. Убрзо схватамо да је овај други данас одређен за доброг полицајца. Док први инсистира да новине не могу на другу страну, други нас информише да за већи број публикација службеним путем благовремено мора да се тражи одобрење од Министарства за културу. Понављамо да у новинама нема ничег спорног. Предлажемо да све новине оставимо на прелазу и наставимо без њих. Дobar полицајац каже да ће нас овог пута пустити са новинама, али да следећи пут неће. Други полицајац, незадовољан одлуком колеге, указује да смо често на прелазу, да нам ово није први пут, да добро знамо процедуре и да не би требало дозволити да новине превеземо на овај начин. Захваљујемо се на мудрој одлуци доброг полицајца и нудимо да задрже два примерка која су код њих, како би се уверили да у њима нема ничег спорног. Одбијају уз образложење

да немају времена за читање, да су 24 часа у послу. Поново се захваљујемо и крећемо. Ипак, пре поласка, наша саобраћајна дозвола и личне карте се, мимо досадашњих процедура, копирају. Претпостављамо за „црну листу“, ради детаљније провере код наредних прелазака. Да ли је то тако, видећемо након следећег преласка.

У периоду од 2004. године до данас, у сарадњи са Унијом и партнерима, мрежом локалних невладиних организација, уз финансијску подршку Високог комесаријата за избеглице, Комесаријата за избеглице и миграције РС и Канцеларије за КиМ, наше удружење објавило је укупно 90 бројева публикације ИНФО и ИНформатор, у 450.000 примерака са око 10.800.000 страница. Већина публикација подељена је у централној Србији, док је десетак одсто истих дистрибуирано на простору КиМ. Често смо на пут носили више стотина примерака, и никада до сада то није представљало проблем на терену.

У ЉУБОЖДИ НОВЕ КУЋЕ

Наша прва локација је Исток и околна села у којима су се протеклих месеци изградиле нове куће за повратнике. У порти цркве у центру Истока затичемо повратнике из Љубожде заједно са њима крећемо пут овог места. Летње време, бујање природе, бистра изворска вода која у млазевима тече потоцима и новоизграђене куће, дају сасвим другачију слику овог места, за разлику од нашег последњег сусрета, када су сви повратници, у зимском периоду, у транзитној кући, провели неколико месеци у ишчекивању почетка градње. Након више узалудних покушаја да на организован начин, у складу са важећим процедурама, добију подршку у повратку, уз подршку наше организације, расељени Срби из Љубожде организовали су се и самоиницијативно, марта месеца прошле године, вратили се у своје место. Представници тринаест породица дошли су са кофери-

Љубожда данас

ма и информисали локалне власти да не намеравају да се враћају у централну Србију. Своју озбиљност у намери показали су тако што су се сместили у једну од кућа која није у целости уништена и ту провели скоро годину дана, док се нису створили услови за почетак градње. Помоћ локалне заједнице, организација и агенција које се баве подршком у повратку није изостала. Од првог дана повратници су снабдевани храном и хигијеном, како би могли достојанствено да дочекају почетак градње својих кућа. Према речима лидера села **Жарка Зарића**, многи су били скептични да ће се кренути са градњом. Када је градња напokon кренула, јавио се још већи број заинтересованих за повратак.

ВРАТИЛИ СЕ ВРАПЦИ

Пењемо се на оближњи пропланак како бисмо имали бољи преглед свих изграђених кућа. Подне, сунчан летњи дан. Иако је температура најмање 36°C, околне планине и потоци хладне изворске воде стварају угодну атмосферу. Овде се чесме које се налазе у дворишту не затварају, вода тече све време, има је на претек. Наш домаћин, Зарић не крије одушевљење „Гледајте која лепота. Овог

Панорама Љубоже

нигде нема. Слушајте цвркул птица. Видите колико има врабаца. А није их било док се ми нисмо вратили. Када смо дошли било је само чавки и ништа више од птица. Сада не можемо да се одбранимо од врабаца и ластва. Одједном су дошле. Као да су осетиле да се ми враћамо.

Сада укупно има 11 изграђених кућа. Очекујемо реализацију још два захтева за градњу, а пре две недеље пријавиле су се још две породице за повратак. Пет кућа је, пре шест месеци, направило Министарство за заједнице и повратак, које нам пружа подршку од првог дана нашег повратка, док је преосталих шест кућа направио ИОМ. Међутим, пројекат Министарства није предвиђао и опремање кућа, тако да сада имамо ситуацију да су првих пет кућа празне, док су новоизграђене опремљене намештајем и потребном белом техником. Надамо се да ће нека од организација опремити и ових пет кућа. Сада нам је једини проблем недостатак механизације за обраду земље. Овде је жалосно не обрађивати земљу. Земља је јако плодна, наопако да засадиш, ниче. Позајмили смо трактор од манастира Високи Дечани и по нешто радимо, али немамо потребне прикључне уређаје“ – каже Зарић.

Сусрет са повратницима

МЕХАНИЗАЦИЈА ПРОБЛЕМ

Јованка и Раденко Ристић, добили су кућу у другој групи. Задовољни су подршком, очекују да добију грант за самоодрживост. „Живели смо у селу Бресница код Мрчајеваца. Чували

смо једну бабу, а она нам је омогућила да бесплатно користимо кућу. Десеторо нас је у породици. Синови су се оженили, имамо и унуке. Кућа коју смо овде добили мала је за све нас, али задовољни смо. Сместитићемо се некако. У прво време унуци ће долазити у летњим месецима. Касније ћемо видети, све зависи од ситуације. Раније смо овде, на овом истом месту, имали кућу од 150 м2, плус помоћне зграде“ – информисао нас Јованка. С обзиром да је Љубожа доста удаљена од Истока, занима нас на који начин повратници иду до Истока.

„Локални превоз је одлично регулисан“ – наставља Јованка. „Имамо градски превоз на сваких 15 минута. Немамо никаквих проблема приликом вожње. Саобраћа и линијски такси, који такође користимо. Јако су услужни и коректни. Ко стварно жели овде да живи, може. Ми нисмо продали ни педаљ земље, нити намеравамо. Имамо где и од чега да живимо. Једини проблем нам је недостатак пољопривредне механизације. Уговором на две године добили смо трактор од манастира, али немамо прикључне машине. А овде немамо где да набавимо. Комшије нас још увек бојкотирају, а иако би хтели да нам помогну или да зараде неки динар, не смеју, боје се да они због тога не буду на мети својих сународника. Проблем се јавља и када нешто произведемо више од својих потреба. Немамо коме да продамо. Скоро нас је Весна Маликовић повезала са силосом у Зрзу код Призрена и очекујемо да ове године они дођу и откупе све жито од нас. Ако то заживи, решићемо велики проблем егзистенције. Ми овде нисмо дошли да живимо од социјалне помоћи или да некоме будемо терет. Хоћемо да живимо од свог рада. На пијацу

Јованка и Раденко Ристић у башти испред своје куће

идемо да купимо оно што нам треба, да продамо не можемо, нико не сме од нас да купи“ – завршава Јованка.

Пратећи нас до возила, Зарић и даље преплављен емоцијама показује разне лековито биље које расте свуда око имања. Као прави зналац узима једну по једну биљку и објашњава нам за шта се која користи. На крају, не заборавља да се још једном захвали Удружењу „Свети Спас“ на подршци приликом организовања повратка и благовременог информисања релевантних институција о намери повратника, захваљујући чему им је пружена адекватна подршка.

Жарко Зарић

ПЛАСМАН ПРОИЗВОДА СВУДА ПРОБЛЕМ

Пут настављамо до Доњег Драгољевца. Ту је својевремено изграђена једна кућа, убрзо након тога друга, у прошлој години пет, а ове године изграђене су још четири куће. Сада укупно има 11 кућа. Драгољевац полако прераста у озбиљно насеље са кућама чији домаћини марљиво раде на својим окућницама. Видевши одлучност повратника за наставак живота у овом месту, Министарство за заједнице и повратак донирало је свим повратничким породицама додатни грађевински материјал како би сами могли да граде помоћне просторије.

Као што је ред, прво се јављамо првом повратнику, лидеру села, **Љубомиру Миљковићу**, са којим обилазимо повратничке породице. Љубомир нас информисе да су повратници у својим кућама и да се имања све више обрађују. Међутим, пласман робе је и даље проблем. Повратници производе мед, воће, поврће, пшеницу, али вишак нема где да се прода. Нико од Албанаца још увек не сме да купује робу од Срба. Преостало воће обрађује се у ракију, али ни ракију немају коме да продају. Стижемо до новоизграђене куће, његовог брата **Радомира Миљковића**. Радомир задовољно каже

„Поново сам на своме. Кућа је завршена пре месец дана. Касно је било да се ове године бавим пољопривредом, али на јесен крећем убрзано. Имам пуно земље и ако се снађемо за пласирање робе, биће користи од ње. После рата боравили смо у колективном центру у Лештанима. Није било лако. Тамо сам дочекао и пензију. Сада, кад су се створили услови за повратак, када имамо свој кров над главом, супруга и ја вратили смо се да овде наставимо живот. Одавде нема боље“ – завршава Радомир. Након Радомира, обилазимо још једну новопридошлу породицу, којој је кућа скоро направљена. **Слађана Миљковић** је и пре изградње своје куће често боравила код рођака у Драгољевцу. Сада је у својој кући. „Супер нам је“ – каже Слађана. „Мало смо усамљени, осуђени да се крећемо у оквиру ових 11 кућа и посећујемо једни друге, али све у свему, није лоше. На своме смо. Раније смо на овом месту имали много већу кућу, али и овде може пристojно да се живи. Има шта да се ради. Ове године било је доста кише и то је пого-

Радомир Миљковић са супругом

Слађана Миљковић са гостима

довало пољопривреде. Једини проблем је за младе. Дошли би и млађи чланови наше породице, али овде немају где да изађу. Српске школе су доста удаљене, за млађе овде нема услова. Што се безбедности тиче, нема проблема. Ми гледамо своја посла, радимо и нико нас не дира“ – завршава Слађана. Одатле одлазимо до

нашег старог знанца, **Благоја Зувића**. Поред његове куће, изграђена је још једна, за његовог сина Светислава. Светислав се из Јагодине вратио са супругом Наташом и сином Младеном. „Ето, решили смо овде да останемо, ако Бог да“ – каже Благоје. Када сте прошлог пута били, видели сте да је на мом имању направљена депонија. Нисам веровао да ће то икада моћи да се очисти. Али, захваљујући добрим људима, пре свега Министарству за заједнице и повратак, и тај проблем је решен. Рађено је данима. Изнешено је десетине шлепера шута. Требало је да видите како је то изгледало. Кад год је булдoзер подигао земљу, са њега су висиле дуге змије. Прави змијарник. Богу хвала, и то је решено. Сада је, као што видите, на том месту њива и све је обрађено. То нам је дало веру да неко мисли на нас и да вреди остати. Ми немамо где“ – каже Благоје.

Куће Зувића

ЛОКАЛНИ ПРЕВОЗ РЕГУЛИСАН

За крај обиласка повратника у Доњем Драгољевцу, остављамо једну од првих повратница, **Светлану Поповић**. Затичемо је у башти. Као што је и приликом прошлогodiшњег обиласка обећала, засадила је лековито биље и озбиљно почела да се бави производњом белог и црног слеза. „Све ово сама обрађујем мотокултиватором. Није ми тешко. Време брже прође у раду“ – каже Светлана. За разлику од већине повратника који ретко знају ко је шта донирао, Светлана све зна „Мотокултиватор нам је донирао ИОМ, као грант за одрживост. И куће нам је изградио ИОМ. Добили смо и пластеник. Министарство Далибора Јефтића донирало нам је грађевински материјал како бисмо могли сами да саградимо помоћне просторије. ДРЦ нам је обезбедио кошнице за пчеле и пчелиња друштва. Нешто смо и сами купили, сопственим парам, па у својој кући смо, не можемо да чекамо да нам стално неко нешто даје. Када бисмо имали где да пласирамо сав вишак производа, никаква помоћ више нам не би била потребна. Ево, инсталирали смо и систем наводњавања кап по кап. За ту потребу изградили смо базен за воду, пумпу“ – истиче Светлана.

Светлана Поповић у башти

Светлана Поповић је приликом разговора председника Александра Вучића са народом у Лапљем селу, изнела захтев за регулисање локалног превоза на овом делу КиМ. Председник је овај проблем решио неколико дана након сусрета у Лапљем селу. Светлану питамо, како превоз данас функционише. „Ситуација је задовољавајућа. Непуних недељу дана од сусрета са председником, добили

смо аутобус који саобраћа на релацији Ђураковац, Томанце, Доњи Драгољевац, Мужевине, Љубовжда, Горње Драгољевце, Ковраге, Дубрава, Црколез, Суво Грло, Бање. Покривено је све што смо хтели. И данас превоз коректно функционише. Задовољни смо, много нам је лакше“ – завршава Светлана.

Другог дана наше посете, након краћег састанка у просторијама Међународне организације за миграције (ИОМ), у обилазак корисника придружује нам се колегиница из ове организације, што нам умногоме олакшава посао око бржег налажења корисника на терену.

Међународна организација за миграције (ИОМ) је ове године отпочела реализацију пројекта под називом RPK5, који обухвата подршку повратку у 11 општина на КиМ, изградњом 400 кућа за повратнике. Пројекат је финансиран од стране Европске уније (ЕУ), а суфинансиран средствима Министарства за заједнице и повратак (МЗП). Пројекат ће трајати 40 месеци. Општине обухваћене пројектом су: Призрен, Пећ, Исток, Клина, Обилић, Косово Поље, Грачаница, Ново Брдо, Косовска Каменица, Штрпце и Ораховац.

СРЕЋУ ТРЕБА ДОЧЕКАТИ

Први на нашој листи корисника је **Доим Османи**, наш стари познаник, који је најзад дочекао да добије свој кров над главом. Порођица Османи се због несигурности одселила са КиМ 1999. године, како Доим каже, право за Београд. Након неколико година преживљавања у улеграду, 24. марта 2011. одлучује да се уз подршку Високог комесаријата за избеглице (УНХЦР) и Данског савета за избеглице (ДРЦ), поново врати у Грачаницу. Од ДРЦ-а добијају намештај, белу технику, покућство и храну. Привремено бивају смештени у кућу код рођака који су у иностранству, уз обећања надлежних да ће убрзо добити и своју, нову кућу, на плацу који имају. Приликом наше задње посете породици Османи, јуна 2016. године, Доим нас је информисао да им је речено да ће питање „крова над главом“ бити брзо решено, како је сам Доим тада рекао „Обећали су нам одма и кућу. Ту је била главна једна жена, и рекла нам, ви ће добијете кућу, а ако не добијете, ја, каже, главу ће сечем. Она главу није секла, а ни ми кућу нисмо добили. Мени не треба нико да гради, нека ми само дају материјал, сам ћу. Син завршава саобраћајну школу-одсек друмски техничар. Добро му иде. Заједно ћемо да градимо. Када ми сутра дође стриц, ја остајем на улици“. И супруга Хатице тада је стрепела шта ће са добијеним стварима када им се стриц врати из иностранства, а они морају да напусте кућу. Претила је да ће ствари запалити.

Данас, сасвим неко друго време, сасвим нека друга прича, од истих људи. Доим и Хатице срећни, насмејани и задовољни. Доим са поносом показује своју нову кућу, коју су добили од ИОМ-а и полако се усељавају. Као што је и обећао, Доим је одмах почео са изградњом помоћних просторија у склопу куће. Ради у болници у Грачаници као хигијеничар и јако је задовољан послом, а посебно колективом. По струци је бравар, па је као грант за доходне активности тражио опрему за браваре. То ће му бити допунски посао док се син и ћерка не снађу, а после, за Хатицу и њега биће довољна плата коју добија у болници.

Доим Османи

Распитујемо се за другог корисника са сличном судбином, **Рамадана Јашаревића**, кога смо посетили маја 2015. године. Вратио се из Београда 2010. године у кућу код рођака, са седмочланом породицом, добио покућство као и Османи и чекао да му се кућа изгради. Чланови Јашаревићеве породице дочекаће нову кућу, која ових дана треба да почне да се гради, али не и Рамадан, који је по речима Доима, преминуо пре недељу дана.

Са овом тужном информацијом напуштамо нови дом Османија и одлазимо до следећег корисника.

ЖИВОТ У КРЕДИТИМА

Јелена Јовановић је са супругом и троје деце пре егзодуса живела у Приштини, у насељу Дарданија. Радила је у предузећу за израду ортопедских помагала. Избегличке дане до 2002. године провела је у Матарушкој бањи, када одлучује да се врати у Грачаницу и живот настави у кући код родитеља. Посао налази у Приштини, као записничар јединог српског судије. Више од десет година свакодно је путовала на релацији Грачаница-Приштина, док се у Грачаници није отворио огранак основног приштинског суда. „Године пролазе“ – каже Јелена, „деца су у међувремену порасла, завршила факултете, једна ћерка се удала, син оженио, довео снаху, добили су троје деце, није више било места у старом кућерку код мојих родитеља. Морао је да оде и живи приватно, што нам је баш тешко пало будући да смо сви у породици јако везани. Захваљујући ИОМ-у, сада син може да се врати и живи у новој кући, која је у истом дворишту где и кућа мојих родитеља. Син је од деде преузео славу, па смо тражили да кухиња и соба не буду одвојене, тако смо добили велики салон у коме ћемо моћи да примамо госте. Пресрећна сам. Сада смо опет заједно, то нам је потребно. Трошкови су мањи, син више не плаћа кирију. Моја мајка је болесна, а и ја сам дијабетичар, па нам је свака помоћ добродошла. Сада када имамо нову кућу, моћи ће боље да се живи. Прошлог месеца сам први пут од 1977. године примила целу плату. Стално сам била у кредитима. Само да буде мира, више нам ништа не треба“ – завршава Јелена.

Јелена Јовановић

СВОЈ НА СВОМЕ

Из Грачанице крећемо до Косовог Поља, до **Бошка Пановића**, који прати завршне радове на својој новој кући. Стотинак метара до нашег одређеног земљишта, јако оштећен пут. Киша и камиони који преносе грађевински материјал учинили су своје, па блатњавим путем једва долазимо до куће, ризикујући да се заглавимо у блату. Бошко није напуштао КиМ. Живео је у Слатини, селу надомак Вучитрне. У селу је било 20 српских кућа, распоређених у три махале, по 6 кућа у махали. Када је проценио да безбедносна ситуација није повољна, преселио се у Косово Поље. „Чим је запуцало, дошли смо у Косово Поље“ – каже Бошко. „Живели смо приватно. Деца никад нису имала своју собу. Школу су завршили уз стално сељакање. Како су власници, код којих смо били смештени, продавали кућу,

тако смо ми морали да тражимо другу. Живели смо у Косовом Пољу, Бресју, Угљару. У своје село нисмо смели да се вратимо. Захваљујући разумевању ИОМ-а, из Угљара смо поново дошли у Косово Поље. Купио сам своје парче земље, два и по ара, то је био услов да могу да граде. Далеко смо од центра, али за ближе нисам имао. Само ја радим, од 2004. године запослен сам у КПС-у. Деца не раде, на факултету су. Задовољан сам квалитетом градње куће. Ово је мање од наших потреба, јер ће син и ћерка морати да спавају у једној соби, и много мање од оног што смо раније имали у свом селу, али са друге стране, с обзиром да од 1999. нисмо имали свој кров над главом, добро је. Сада знамо да се са посла или факултета враћамо у своју кућу, на своја врата, и ником не дугујемо кирију“—завршава Пановић.

Бошко Пановић

Испоставило се да је лакше било доћи до нашег корисника, него поново се вратити на главни пут. Блато пршти на све стране по возилу. Важно је не заглавити се. Долазимо до главног пута и настављамо према следећем кориснику. Моја сапутница вади бележницу и ревносно уписује напомену да на следећем састанку изнађу решење за уређење пута до куће корисника. Уским улицима, кроз ромско насеље, стижемо до следећег корисника.

Мухарем и Исуф Реџеми рођени су у Косовом Пољу, али су 1998. због безбедности прешли да живе у Звечан. У Косово Поље враћају се са породицом 2002. године. До стварања услова за градњу куће, живели су у бараци, након чега се гради кућа за Исуфа, а ове године и Мухарем са породицом добија своју кућу. Пошто није имао плац на коме би се кућа градила, Мухарему се кућа гради на спрату, изнад очеве куће. Сада, као једна целина, кућа изгледа много боље. Ипак, Реџеми нису порушили бараку у којој су живели до изградње куће. Оставили су је, како кажу, да деца виде како су се они мучили, па да напредују у животу и створе још боље услове.

Стара кућа породице Реџеми

Нова кућа породице Реџеми

Обиласком породице Реџеми завршавамо наше дружење са колегама из ИОМ-а. Настављамо сами до Грачанице где нас чека састајак са председником општине, након чега обилазимо млади брачни пар, породицу **Далибора и Милице Костић**.

Милица Костић јавности је позната по томе што се приликом посете председника Вучића Лапљем селу, обратила молбом да њеној породици реши стамбени проблем. Милица је тада рекла да је мајка четворо деце, да је рођена Нишлијка која се удала за Косовца, а да никада раније није била на КиМ. Председник Вучић је обећао решење проблема, а Милица да ће родити и пето дете ако добију стан.

РЕЧЕНО - УЧИЊЕНО

Породицу Костић тражимо у новоизграђеним зградама у Лапљем селу. Врата нам отвара Даница, најстарије дете Костића. Убрзо се појављује и домаћин, Далибор. Након представљања и изношења разлога нашег доласка, позива нас у свој дом и започиње причу. „Упознали смо се посредством фејсбука. Фејсбук је чудо. Две године смо се дописивали, а када смо се први пут срели, нисмо више имали о чему да причамо, све смо знали једно о другом. Слажемо се фантастично. Моји живе у Лапљем селу у малој кући, када је на путу било треће дете, морали смо да пређемо да живимо приватно. Радим у градском саобраћајном на одржавању возила, а после тог посла радим и друге повремене послове. Породица мора да се издржава. Милица је овде почела да ради у општини, на месту директора градске стамбене агенције. Међутим, брзо након запослења морала је на породилско боловање, а на њено место дошла је друга особа. Приватни смештај плаћали смо по 130 еура, као да смо у Београду. Више нисмо имали одакле да плаћамо. Били смо очајни и жена је искористила присуство председника Вучића да изнесе свој проблем“—у једном даху информиса нас Далибор. За то време Милица ужурбано циркулише од кухиње до терасе на којој се налази мали шпорет. Син Лазар данас слави рођендан, па покушавају да нешто спреме и обележе овај дан. Али, као што обично бива, не иде све по плану. Шпорет не ради. Далибор нас на кратко напушта да види може ли да отклони квар. И ми се придружујемо екипи за интервенцију, али можемо само да констатујемо да је квар озбиљнији и да ће требати више времена за оправак. Колач на печење односе до првог комшије, а након тога придружује нам се и Милица.

Породица Костић

„Председник је био на светог Јована“ — наставља Милица. „Надали смо се, али нисмо очекивали да ће тако брзо да реагују на нашу молбу. Комисија је дошла након два дана да се упозна са нашим условима живота. Одмах су нам дали кључеве. Сместили су нас у комплекс зграда у Лапљем селу, у стан који су својевремено добили повратници, који га не користе. Окренули смо га и ушли. Кажу да је то привремено решење, док се не нађе нека боља варијанта. Одахнули смо. Не плаћамо кирију, мирније спавамо. Међутим, још увек нисмо добили никакве папире, не знамо какав је наш статус у

односу на стан и докле ћемо моћи да га користимо. Надамо се да ће се у међувремену и то решити. Тада сам јавно обећала председнику да ћу родити још једно дете ако добијемо стан. Они су своје обећање испунили, а и ја сам. У фебруару очекујемо принову, пето дете – радосно каже Милица.

У току нашег разговора зачу се звоно на улазним вратима. Комшија обавештава Милицу да је колач печен, што је за нас знак да смо се задржали дуже од планираног у пријатном разговору код породице Костић.

У Лапљем селу обилазимо и породицу **Небојше Николића**, који је од председника Вучића затражио помоћ за лечење четворогодишњег сина у иностранству. У кући затичемо бака **Дивну** и деда **Светислава** који нас информичу да су Небојша и Василије у Италији (Болоња) на лечењу. Подршку за лечење добили су одмах након обраћања председнику. Бака Дивна каже да је сам Бог довео председника који им је спасио унуче. Након детаљних прегледа у Италији, испоставило се да није потребно пресађивање коштане сржи. Лечење даје добре резултате и Николићи очекују да се Василије ускоро врати излечен.

ДАН ТРЕЋИ-СРБИЦА

Посебно нас радује када имамо прилике да на КиМ упознајемо нова места која нисмо стигли да посетимо до сада. Овога пута су то Бање и Суво Грло, села у општини Србица, која Срби нису напуштали након ратних дешавања. Ова места се налазе на средини путног правца К.Митровица-Исток.

Обилазимо прво Бање. Према историјским подацима, Бање (или Бања Рудничка) је у XIII веку краљ Стефан Урош I даривао манастиру Високи Дечани, о чему постоје сачувани писани документи-даровница. До центра села узан пут, само за једно возило. На путу према селу наилазимо на девојку са отприлике 14 година старости. Креће се погнуте главе. С обзиром да је прва особа коју срећемо на путу према селу, заустављамо се да је питамо да ли смо на правом путу. Наш потез је видно уплашио. Приметивши да се ради о непознатом возилу, девојчица почиње да бежи мењајући првобитни павац кретања. Настављамо постићи што смо је довели у стресну ситуацију и у тренутку, отрежњени, схватамо у каквом страху људи живе на овим просторима. Можда смо тог тренутка могли и да се вратимо. Било је сувишно водити разговор о томе како људи живе у овим местима. За тридесетак секунди све нам се рекло само од себе. Ипак, настављамо даље. Наилазимо на прве куће. Цело село смештено је у предивној природи, у сенци шуме. И у време највећих врућина (какве су биле током нашег боравка на КиМ), овде се високе температуре не осећају. У селу тражимо особу која би нам рекла нешто о животу у Бањи. Председник привременог органа је на путу ван КиМ, а потпредседник обавља пољопривредне радове. Крећемо до места где би требало да га нађемо, на путу према Сувом Грлу.

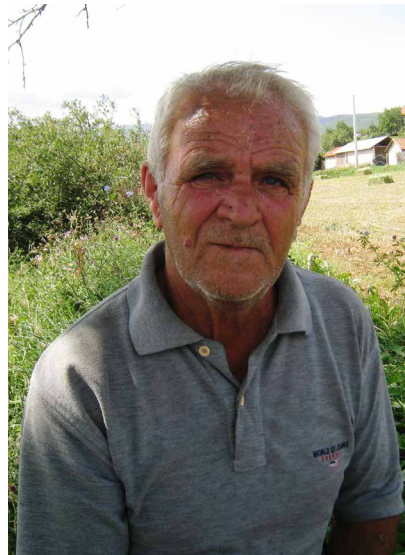

Тренутак предах

Налазимо га на њиви како са помоћницима сакупља бале сена. Иако видно уморан, сав у зноју, повремено погледа у небо. Најављена је киша, па сено треба однети пре него што почне да пада. С обзиром да је на КиМ гост на првом месту, макар и ненајављен, наш нови домаћин даје инструкције момцима како да што пре бале утоваре на трактор и покрију, а он се посвећује нама. Седамо испод хлада великог, старог ораха.

ИСТРАЈНИ

Марко Ристић, заменик председника привременог органа захваљује се што се неко сетио да обиђе село. Добро је, каже, када знају да неко мисли на њих, и наставља: „Мештани села Бање и Суво Грло нису напуштали КиМ 1999. године. Домаћини су у то време склонили из села нешто деце и старије људе, али су се и они брзо вратили. Данас у селу има око 40 српских кућа са око 160 појединаца и пет албанских кућа. У селу има доста младих и деце, али они немају никакву перспективу. Имамо основну школу и амбуланту у којој, након захтева који смо јануара упутили председнику Вучићу, доктор долази три пута недељно. Раније је долазио само једном и то нам је представљало проблем јер смо за сваку ситуацију морали да идемо до Косовске Митровице. Држава Србија помаже колико може, али се и даље имања продају за мале паре. Безбедност није велики проблем, на сталне провокације и тензије смо навикли. Проблем представља незапосленост и млади људи одлазе тамо где могу да привређују, стварају и одржавају породицу“ – закључује Марко.

Марко Ристић

ЗАПОСТАВЉЕНИ

Одлазимо до Сувог Грла, удаљеног непун километар од села Бање. Како ни ту не налазимо никога ко би званично могао да нам каже неколико речи о селу, Марко наставља: „За разлику од Бање, Суво Грло је већински албанско. Српских кућа има око 28, са негде око стотинак појединаца. У селу постоје основна и средња школа, амбуланта, Дом здравља и Пошта. Ни мештани Сувог Грла нису напуштали своје место након ратних дешавања. Проблем оба села је дотрајала механизација. Трактори које појединци имају су слабије снаге, за обраду мањих површина. Мислим да смо запостављени у односу на друга метохијска села, када су у питању донације у виду пољопривредне механизације која нам је неопходна. Једини трактор са снажнијом машином добили смо као донацију од Канцеларије за Косово и Метохију. Њега је добио Милан Ковачевић, исти онај момак са шајкачом који је од председника Вучића, односно групе грађана из Војводине (Бачког Брестовца), добио шест јагњаци, а од Министарства привреде краве и овце. У селу имамо шест породица расељених из околних места србичке општине, које су дошле да овде живе“ – завршава Ристић.

У повратку, на путу према селу Бање, Ристић на њиви примећује **Милана Ковачевића** који трактором, такође, сакупља бале са сеном, додуше, сада је без шајкаче, да не провоцира припаднике

већинске заједнице. Признајемо да га без овог дела националне ношње не бисмо препознали да нам Марко није скренуо пажњу.

Милан Ковачевић

Милана питамо како је задовољан донацијом и шта је још селу неопходно да би могло нормално да се живи, да млади остану. „Пре-задовољан сам добијеном донацијом. Дошао сам само да сакупим сено, па се враћам на брдо да чувам стоку. Сада је мајка са стоком“ – каже овај вредни младић и наставља „Недостаје нам једна заједничка просторија, Дом, у коме би се окупљали и дружили и за добро и за лоше. Сада немамо такво место. Локацију за изградњу бисмо обезбедили, али пара за грађевински материјал немамо. И црква Св. Николе (XIV век) је оронула, и за њену обнову треба пара. Нама мало треба за нормалан живот. Држава нам помаже, а надамо се, да ће и у наредном периоду бити тако. Семенска роба долази на време, што је за нас веома важно“ – скроман је у заједничким захтевима Милан.

РЕЛОКАЦИЈА

Иако смо иза себе имали доста напорну радну недељу, у повратку са КиМ, у Краљеву обилазимо породицу Вукосављевић, расељену из Клине. Ова породица привукла је нашу пажњу тиме што је искористила могућност релокације при повратку. Они су као место повратка на КиМ одабрали не Клину, одакле су избегли, већ Косовску Митровицу, у којој се, како они кажу, безбедније осећају. Стамбено питање су сами решили, траже помоћ у опремању стана и доходовног гранта. У малој кући на ободу Краљева, на путу према Чачку, у дворишту затичемо Љиљану и Драгана Вукосављевић.

Драган и Љиљана Вукосављевић

Драган Вукосављевић упознаје нас са њиховом животном причом. „Живели смо у самом центру Клине, у згради где је раније била

робна кућа. Скоро 40 година радио сам у општини, као возач председника. Када смо избегли, дошли смо овде, у сестрину кућу. Кућа мала, а нас пуно. Првих дана почео сам и овде по нешто да радим, али не дуго. Прво сам оболео од реуматског артритиса, а затим сам доживео и мањи инфаркт. Након тога не могу да радим ништа што захтева тежи физички напор, а мора да се ради. Породица мора да се издржава. Зато смо решили да се вратимо на КиМ, рачунамо да су трошкови мањи, а и не можемо више да будемо на терет сестри. Двадесет година смо у њеној кући.

Иако смо могли, нисмо хтели да продамо стан. Нашли смо за нас идеално решење. Албанац који има стан у Косовској Митровици, понудио нам је замену за наш стан у Клини. Ових дана договор треба да реализујемо код нотара и надам се брзом усељењу у стан у Митровици. Очекујем да ће нека од организација које се баве подршком у повратку моћи да нам помогне код транспорта до К. Митровице и опремања стана“.

Игор, Тијана и Маша

У причу се укључује супруга **Љиљана**. „Ја сам у општини у Клини радила као референт за породична права и деље додатке. Овде сам повремено радила сезонске послове, али посла је све мање. Имамо троје деце и унуче. Деца су још на школовању. Повремено раде сезонске послове да би допринели породици, али је све то недовољно и неизвесно. Ипак, и ја сам убеђена да ће нам на КиМ бити боље него овде, снаћи ћемо се некако“ – убеђена је Љиљана. Децу, Игора, Тијану и унуку Машу затичемо у кући. Игора и Тијану питамо да ли се слажу са одлуком родитеља да се врате на КиМ. Једногласно потврђују. И они су убеђени да ће лакше моћи да се организују и нађу посао којим ће моћи да допринесу породици. У једно су сигурни, трошкови ће им бити знатно мањи него у Краљеву, а неће никоме бити на терету. Биће у свом стану. Поздрављамо се са члановима породице Вукосављевић, уз обећање да ћемо се потрудити да што пре буду асистирани, и да ћемо их поново обићи када се буду вратили у Косовску Митровицу.

аутори текста: **З. Маврић, С. Јефтић, А. Димитријевић**
фотографије: **Саша Јефтић, Горан Томић**

ОГЛАС

Удружење „Свети Спас“ објављује продају службеног возила марке Пежо 306. Произведено 1999. године, прешло 570.000 км, у возном стању, регистровано до марта 2019. године. Почетна цена 90.000,00 РСД. Јавна лицитација ће се обавити у Београду 23.10.2018. године, у 12 часова, у ул. Балканској бр. 25. Возило се може погледати 22.10.2018 године од 10 до 15 часова у Балканској улици. Интересовани за учешће на лицитацији у обавези су да, најкасније сат времена пре заказане лицитације, уплате 10% износа од почетне цене.

СТАРО ГАЦКО

Иако на самом магистралном путу којим смо у задњих петнаестак година прошли најмање педесетак пута, Старо Гацко-предграђе Липљана, нисмо никада посетили. Сама чињеница да се у том селу 1999. године догодио масакр над недужним Србима док су жњели на својим њивама како би прехранили породице, била је разлог да верујемо да се у селу осим овог болног догађаја не може ни о чему другом причати. Ипак, иако је Старо Гацко синоним за убиство 14 жетеоца, иако су многе куће завијене у црно, живот тече, рађа се подмладак и колико год тешко било живети са прошлошћу, мештани не размишљају о напуштању својих домова.

Сам улазак у Старо Гацко одише спокојем и питомошћу, ни назнаке да је ту од 1999. погинуо укупно 21 мештанин српске националности. Терен раван, улице широке, дугачке и праве. Празне, нигде људи. Испред кућа стаза за пешаке, широки травњаци, чисти са пуно цвећа. Дворишта уређена. Ни налик косовским местима, пре би се рекло да смо у Војводини. Покушавамо да разазнамо која је кућа албанска, а која српска. Не успевамо. У већини других места то се лако разазнаје.

Наш домаћин је **Зоран Ћирковић**, учитељ у основној школи „Браћа Аксић“, члан Комитета за заједнице при општини Липљан. Да су Срби из овог места, поред свега што се десило, одлучни на суживот са Албанцима и да не праве разлике међу њима, господин Ћирковић потврђује већ својом првом реченицом.

**Зоран
Ћирковић**

ЗАПОСЛЕЊЕ-КЉУЧ ОПСТАНКА

На наше питање какав је живот у Гацком, Ћирковић наставља: „Тешко се живи. Нема где да се ради. Ко је имао среће да се запосли у сеоској амбуланти, школи, решио је проблем. Остали преживљавају од минималца и део од социјалне помоћи. Најгоре је то што у селу има пуно младих људи са породицом који немају где да раде. Имамо око 30 младих брачних парова са око 40 мале деце. То је богатство за село, али нажалост не и за те младе људе. Они једва преживљавају. Кључ опстанка је запослење младих. Након 1999. мали број

људи напустио је село. Све време смо били ту. То је разлог да имамо само две повратничке породице у 2003. години. Село има добру сарадњу са Министарством за заједнице и повратак захваљујући којем је за младе брачне парове изграђено шест кућа у Старом Гацком и једна у Липљану, по пројекту за стабилизацију заједнице. Све куће су величине 62м², с обзиром да су их добили млади људи, за почетак, довољно“ – каже господин Ћирковић и предлаже да одемо до куће једног младог брачног пара који се скоро уселио. Прихватамо из разлога што је предложени млади мештанин Старог Гацка интересантан из два разлога. Прво због тога што је добио кућу из поменутог програма Министарства, а друго што је након обраћања председнику Вучићу, јануара месеца ове године у Лапљем селу, **Живко Ђорђевић**, добио и посао у сеоској школи. А како сам Живко каже, није ни намеравао да оде у Лапље село. Обраћање председника пратио је на ТВ екрану у кући својих родитеља. Уз причу, дођосмо до куће нашег новог саговорника. У дворишту нас дочекује Живко, млад, насмејан, отац двоје деце. Чини се да је већ савладао сусрете са представницима многобројних медија, па унапред зна шта је за нас интересно. Прича тече глатко, без пуно питања. У току наше приче појављује се и супруга Снежана са децом. „Кућа је завршена првог јуна, а намештај смо добили пре три дана“ – почиње Живко. „Лепо је. Ново, наше. У истом смо дворишту где и кућа мојих родитеља, тако да једни другима можемо да помажемо. Ето, судбина је хтела да добијем и посао. Обраћање председника Вучића гледао сам на ТВ-у, код куће са родитељима. Када је ћерка Анђелија сазнала да је он у Лапљем селу, инсистирала је да одемо, да га види, пошто га обожава. Видевши да нисам расположен за пут, почела је да плаче и ја сам морао да јој испуним жељу. Нисам веровао да ћу успети да уђем, али Бог је хтео да уђем, да му се обратим. За кратко време добио сам посао у школи. А то што је председник пољубио, Анђелија ће памтити целог живота. Нема срећнијег детета од ње“ – завршава Живко. Анђелија, сва важна, потврђује очеву причу и моли нас да фотографије које смо са њом направили пошаљемо председнику Вучићу, да има за успомену.

Живко Ђорђевић са породицом

На крају још једног радног дана, уморни али задовољни, крећемо назад поново пролазећи кроз улице Старог Гацког. Сада већ има мало више људи на главној улици, више око школског игралишта.

аутор текста: **Златко Маврић**
фотографије: **Саша Јефтић**

ДОМ ТРЕБА ВОЛЕТИ И ЧУВАТИ

Граце код Вучитрна. Са директором Центра за социјални рад обилазимо породицу Петровић. Посету намерно нисмо најавили раније желећи да забележимо спонтану реакцију домаћице, Марије Петровић, за коју смо толико тога чули из медија. Улазимо у двориште имања Петровића. Марију затичемо у радној атмосфери испред старе куће, која сада служи као помоћна просторија. Препознавши возило Центра за социјални рад из даљине нас бомбардује најновијим дешавањима. „Добро је да си дошао! Помагај, иначе ће да се иселе, отићи ће цело село, шта онда да радим. Ево, само што сам се вратила, ишла сам да молим за неку помоћ, само да ми људи не иду. Чак сам обећала да ћу и књиге, за децу која немају, да им набавим. Да ли сам ја некада дошла да тражим помоћ за своју децу? Нисам, а имам потребе, имам папире, дете ми је шећераш, има тумор на мозгу. Нека, сама ћу то, али помагај другима, да се људи не селе“ – упућује молбу директору Центра за социјални рад, господину Милану Савићу.

СВАКОДНЕВНИ ПРИТИСЦИ

Тек тада Марија постаје свесна да поред Милана у возилу има још некога. Упознајемо се са Маријом, седамо испод хлада винове лозе и покушавамо да је усмеримо на то да нам полако, хронолошки исприча о њеним недаћама. Али њен темперамент и животне недаће то јој не дозвољавају. Скаче са теме на тему, због брзине којом износи нове информације, једва успевамо да разазнамо о чему прича. „Јесте ли чули шта ми се десило пре три дана? Не дају ми мира. Најмлађу ћерку је на улици узнемиравало неколико момака. Пресрели су је колима, наговарали да крене са њима. Пријаву је регистровала локална полиција и на томе се све завршило, као, не могу да их нађу. Сутрадан сам отишла код командира полиције у Вучитрну да питам шта је било. Наравно, ништа. Е онда сам му рекла да ћу ја да пронађем тог што ми је узнемиравао ћерку и ја ћу да му пресудим. А он каже, ти се не бојиш. Не бојим се, имам регистарски број возила, наћи ћу га, видећете. А онда он пита, ти претиш. Да јавно претим, кажем му ја. Слушај, доста ми је свега од оне свадбе када су ми сватови заглавили у затвору“ – у једном даху прича ова храбра жена.

Марија Петровић испред помоћних просторија

Након наше поновљене молбе да нас спорије информише о свему томе, како бисмо похватили конце, Марија, након кратке паузе, покушава да се присети свих њених недаћа.

Марија је родом из Панчева. Пре удаје никада раније није била на КиМ. Заљубила се у Радована, заљубила се и у место у које је дошла да са Радованом ствара своју породицу. Тада није могла ни да претпостави да ће имати толико проблема да

сачува свој дом и породично гнездо. Притисака на породицу било је пуно. Не може да се сети ни броја нити свих случајева. Покушава да нас информише о оним крупнијим. Једне године им је запаљена читава летина, четири хиљаде бала детелине за коју су се, она и супруг, сами мучили. Имају доста земље и сами раде на њој. Док други продају, они, када дођу до пара, купују, да остане српско. Марија каже да су сами Срби криви за све што се дешава на КиМ: „Некада нам Срби не дају да купимо. Својевремено је свекар покушао да купи и кућу нашег првог комшије. Нама је дао цену од 70 хиљада еура. Наравно, ми те паре нисмо имали, па је продао Албанцу, али за много мање паре. За њега је цена била 24 хиљаде еура. Па ко нам је онда крив“ – пита се Марија.

НИКАД МИРА

Да мало смањимо жар приче, ову храбру жену питамо где јој је супруг. Одговара нам да је Радован од 6 ујутро на њиви. Сваког дана тако, од раног јутра до увече. Радник је ЕПС-а, одакле прима минималац, што је недовољно за издржавање породице и великог имања, па мора пуно да се ради. Радован је задужен за њиву, а она за кућу, башту, стоку и живину. Питамо је да ли се плаши. Марија гордо одговара: „Да се плашим? Зашто, зато што хоћу да сачувам своје. Па ја само браним своје, туђе ме не интересује. Син Миљан је са седамнаест година отишао иза куће да доведе краву са испаше. Видим да се задржао и одох до њега. Следила сам се када сам видела да му комшија Албанац држи нож под грло. Замолела сам га да узме краву, а да ми пусти дете. Није хтео, каже, дошао је дете да ми закоље. Кад сам видела одлучност у његовим очима, нешто се преломило у мени. Кољи, рекла сам, рађају још, кољи. Кад је видео да сам озбиљна у намери, запрепашћен, пустио је сина и рекао, жено ти си стварно луда. Шта је требало да урадим, да се бојим, чега?“ – одговара потпитањем Марија. „Ако је решио да убије, убиће. После тога сам родила још две ћерке. Имам петоро деце, најстарији има 27 година, а најмлађа 9 година“.

Марија показује место где су сину држали нож испод грла

Седамнаести март 2004. није заобишао ни ову породицу. Тога дана је Маријин свекар тешко рањен испред куће. Марија га је нашла у локви крви и позвала помоћ. Ко је пуцао, наравно, никада није откривено.

Да мало скренемо са ових суморних тема, питамо Марију где су деца, чиме се баве. Ово питање је у тренутку, привремено утишало нашу саговорницу. Са сетом одговара: „Нисам могла да их задржим у кући. Морали су да се сналазе. Живот је тежак. Најстарији син је ожењен, има ћерку и ради у Грачаници. У почетку је сваког дана путовао, али је то било напорно и неисплативо. Тамо су се одселили. Повремено долази. Најмлађи је отишао у Крагујевац. Запослио се тамо уз помоћ једног Шиптара. Хвала му. Син је пет година радио

код њега, на виљушкарку. Уз његову препоруку већ две године ради у доброј фирми у Крагујевцу. Тамо је са женом. Такви добри Шиптари дају ми наду да овде има живота. А и таквих није мало. Због свега што су ми урадили кивна сам на њих, али се дружим са онима који нису оптерећени и не мисле другима зло. Само да су на правим местима, па да могу да заведу ред. Једна ћерка се удала. Тренутно је у Смедереву, чекамо принову" – са осмехом каже Марија.

ВЕСЕЉЕ БЕЗ СВАТОВА

Марија Петровић

Један од упечатљивијих тренутака у узбудљивом животу ове косовске хероине је и догађај са женидбе сина Миљана. Весеље које свима треба да остане у сећању као радостан догађај, овој породици претворило се у кошмар.

Пуна кућа гостију. Дошла је многобројна родбина да дочека прву снаху у кући. Очекују се сватови, међу којима и моја браћа, и тренутак када ће снаха, како обичаји налажу, да баца сито

на кров, након чега креће весеље. Уместо сватова, од пријатеља Албанца, стиже вест да су они у притвору у Приштини.

Сватови који су се кроз Приштину враћали из Грачанице, неколико аутомобила са београдским таблицама, по обичају, развили су српску заставу. Није прошло ни пет минута након што су прошли кроз кружни ток, како Марија каже, створили су се полицајци и притворили све сватове. Остатак сватова који чека у Грацу креће у Приштину. Марија опет преузима ствар у своје руке: „Опет нам је помогао комшија Албанац, иначе, ко зна докле би сватови остали у притвору, а весеља не би ни било. Платили смо 40 еура по притвореном свату и кренули за Граце. Најзад стигосмо до Граца. Музика трешти, сватови весели, син радостан. У дворишту се игра коло. И опет таксират (проблем). Радован срећан што је кућа пуна гостију, што снаха улази у кућу, извади пушку и опали из ње. Још се звук пуцња није стисао, ко зна одакле, створише се специјалци Росу и припадници косовске полиције. Постројили су све сватове испред шатора и скупили чауре, као доказни материјал. Ни да се веселимо нам не дају. Супруга су одвели у полицију, музика стала, сватови покуњени. Зар да весеље пропадне. Да се сватови по лошем сећању овог дана. Не дам ја то. Нека свако ради свој посао. Отпратила сам мужа и наредила музичарима да свирају „Српска се труба с Косова чује“. Весеље се наставило, играли смо и певали до ране зоре. Радован је ту ноћ провео у притвору, у Приштини" – сада нам као шалу препричава Марија.

НИЈЕ ЖИВОТ МЕД И МЛЕКО

После свега овога, и још безброј догоровштина породице Петровић, које све не могу да стану на ове две стране, питамо Марију да ли ипак може да се живи у Грацу?

Гордо одговара: „А што да не може. Па не може у животу стално да тече мед и млеко. Палили су нам и кров на кући, али ми нисмо устукнули. За сваку глупост нас узнемиравају. Од „Вечерњих новости" добила сам на поклон ћебе. Опрала га и ставила да се суши. Кад пред вратима полиција, дошли да ме хапсе. Пријавио комшија, каже провоцирам, целом дужином ћебета српска застава. Па зар

због тога да никада ћебе не перем? Мени њихове заставе не сметају. Дошли су да питају да продамо кућу и имање. Не пада нам на памет. Један од тих што је хтео да му продамо кућу рекао ми је да ће брзо доћи време када ћу морати да променим име у Фатима. Па шта, зваћу се и Фатима ако треба, али одавде не идем. Ако баш буде опасно, децу ћу да склоним, али муж и ја не идемо. Богу хвала да има добрих људи који нам врате веру у живот и чији поступци нам указују да вреди све ово што радимо. Ето, скоро ме је звао онај главни из „Србијагаса“, не могу никако имена да се сетим, каже читао је о мени и зове да пита да ли ми нешто треба. Да се наша-лим, кажем му, ништа ми не треба, само радна снага. Не можемо сами све да постигнемо, а овде неће нико да ради за дневницу. Насмејао се. Онда се сетим и дам му број телефона ћерке, да њу пита, она је удата, можда јој нешто треба. Богами, звао је и ћерку, али се она постидела и ништа није тражила. Они су нам 2004. дали 1000 еура. То никада нећу да заборавим. А коме не треба. Треба, само нећемо да зависимо од других. Имамо нашу стоку, 14 хектара земље, машине. Ни један ар нисмо продали. Све сами обрађујемо. Сада смо конкурисали у општини за неку пољопривредну механизацију. Очекујемо да ћемо добити. Ко ће, ако не ми. Ако не добијемо позваћу новинаре и именично ћу да кажем ко је све до сада добио и продао механизацију. Ми тражимо да овде радимо и чувамо своје огњиште" – одлучна је Марија.

Марија испред куће

ПОЗИВ РАСЕЉЕНИМА

Слушамо, осећања су недефинисана. Да ли да је подржимо у намери, вреди ли толико ризиковати, живот је кратак? На крају разговора питамо је да ли смемо да објавимо све што је рекла, да то не утиче лоше на њихову безбедност.

„Зашто да не објавите" – пита Марија. „Да ли сам нешто слагала? И у полицији су ми замерили што сам све изнела новинарима. Па ја за све имам доказе. Све те лоше ствари су се мени десиле. Ништа нисам измислила. Јесу хапсили сватове? Јесу. Јесу палили сено? Јесу. Је ли ми свекар рањен? Јесте. Па зашто да ћутим. Мене само брине што се још две породице спремају да оду. Ако стварно оду, школа ће нам се затворити. Нестаће дечје граје у селу. То није добро. Најлакше је отићи, али огњиште се не оставља тек тако. Спасићете можда главу, али где год да одете тамо сте туђин, дошљак. Ко има мало поноса, остаће да живи на својој имовини. Не, ја нисам патриота, само волим своје огњиште у које је моја породица уложила цео свој живот" – појашњава Марија.

После ових њених речи сувишно је било шта додати као закључак. Поздрављамо се уз жеље да више не буде непријатних догађаја у њиховом животу, али Маријина мора да буде задња: „Не дај боже да нађем оног што ми је ћерку узнемиравао пре неки дан. Ако га случајно нађем, опет ће о мени да се чује, пресудићу му. А ви пренесите онима што су се раселили са Косова да не жале пуно за Косовом из Београда, нека се врате и живе овде" – поручује Марија.

аутор текста: **З. Маврић, А. Димитријевић**
фотоси: **С. Јефтић, Г. Томић**

РАСКРШЋА ПРИЗРЕН – МИНХЕН – БУДВА – СИДНЕЈ – ПРИЗРЕН

Живот избеглица је живот пун неизвесности, одрицања, безнађа, неспокоја. Шта је избеглица ? Човек ишчупан из корена, ишчупан из завичаја, из породице. И како стара изрека каже, оно што те не уништи, ојача те, избеглиштво је, од мирних и спокојних људи, произвело горштаке спремне на све изазове.

Удружење „Свети Спас“, захваљујући сарадњи са Данским саветом Косова, уз финансијску подршку британске амбасаде и Министарства за заједнице и повратак, било је у прилици да пружи подршку расељенима из Призрена у виду изградње породичних кућа. То је, до данас, јединствени пример подршке повратку у једну урбану средину. У периоду од 2010. до 2017. године, изграђено је 35 кућа у историјском делу града (Поткаљаја, Потокмахала, Пантелија) за 40 повратничких породица. Иако је анализа регистрације лица заинтересованих за повратак, спроведена средствима Високог комесаријата за избеглице (УНХЦР), показала да је, на Косову, и даље највећи број заинтересованих за повратак у општину и град Призрен, од априла 2017. године финансијска подршка повратку у град Призрен није настављена. Од априла 2017. сарадници Удружења „Свети Спас“ на разне начине покушавају да обезбеде финансијска средства како би остали у контакту са званичницима општине Призрен и повратницима који у њему живе.

ПРИЗРЕН-КИМ

Приликом једног од редовних обилазака повратника, у новоизграђеној кући у Поткаљаји затичемо чланове породице Стојковић, сестре Јелену, Мају и Радмилу. Све три, сада удаљене на три различите стране света, одмор и уточиште нашле су, као и у сретним временима, у свом дому у Призрену. Маја је једна од наших првих корисница, која се ране и опасне 2004. године, пре погрома, одважила да са нама крене у иди-види посету и на тај начин исказала своју озбиљну жељу за повратком. То је у то време, имајући у виду веома неповољну безбедоносну ситуацију, био подвиг вредан поштовања.

Сестре Стојковић у атријуму цркве Светог Спаса

Породица Стојковић свој дом напустила је као и већина Призренаца, јуна 1999. године. Отац Томислав преминуо је 1985. Са мајком Љиљаном, сестре привремено боравиште налазе у Београду. Као да траума доживљена приликом егзодуса није била довољна, убрзо, једини ослонац у животу, мајка Љиљана губи битку са опаком

болешћу и сестре остају саме. Радмила и Маја посвећују се својој мезимици, Јелени-Јеци. Зато ћемо овом приликом и ми већи простор посветити Јелени.

МИНХЕН-НЕМАЧКА

Са само 16 година, Јелена је у Призрену почела да гради каријеру озбиљне пијанисткиње. У избеглиштву је то требало наставити, што поред преживљених траума и других изазова није било ни мало лако. Док су све три биле уз мајку у најтежим данима живота, Јелена је морала да се избори са емоцијама и спреми пријемни испит за Музичку академију у Београду. Велика љубав према музици и њен изузетан ментални склоп, учинили су да у 21. години заврши Музичку академију са просечном оценом 9,5. И поред завидног успеха, Јелена не може у Београду да нађе духовни мир. На једној од турнеја по Србији, Аустрији и Немачкој, схвата да је Минхен град који је неодољиво подсећа на њен Призрен и одлучује да у њему настави свој живот. Обнавља студије на Музичкој академији у Минхену, са одличним успехом завршава посдипломске студије и пуно ради на усавршавању свог гласа. Поред архитектуре и музике, живот у Минхену све више јој сличи Призрену и због тога што је то вишенационална средина. Зато се никада у њему није осећала као странац.

„Свирам на инструменту који ни мало није јефтин и који није лако преносив. У Призрену смо имали свој клавир, у избеглиштву не, а требало је да се спремам за испит. Морала сам да будем на буџету зато што на самофинансирање нисам смела да рачунам. Пара није било, а мама се борила са опаком болешћу. Припрема за пријемни подразумевала је десеточасовно вежбање на клавиру. Сазнала сам да у Краљеву постоји продавница клавира, чији ми је власник дозволио да вежбам, али једини расположиви клавир био је у излогу. Ни то ми није сметало. Упорно сам сатима вежбала у излогу, нисам примећивала знатижељне пролазнике, у глави ми је била само љубав према музици и једини циљ, пријем на факултет. И захваљујући добрим људима, успела сам. Као 12. на листи, примљена сам на Академију.

До скоро мезимица, Јеца је данас, супруга, мајка малог Константина, пијаниста, корепетитор, доцент на универзитету у Аусбургу, хоровађа, диригент. Има како соло, тако и концерте у различитим камерним саставима. Често наступа и са својим интернационалним квинтетом. Води црквени хор, српске православне цркве, за децу и одрасле.

БУДВА-ЦРНА ГОРА

Другу сестру, Радмилу Стојковић, судбина је одвела у Будву. Дипломирала је на Факултету драмских уметности, смер глума, и на Филолошком факултету, смер књижевност и српски језик. У сталном је ангажману у Народном позоришту Приштина са седиштем у Грачаници, као глумица и редитељ. Поред глуме и режије, бави

На Каљаји

них твораца „Спасовданских дана“, који се маја месеца одржавају у Призрену и Међународног фестивала средњовековне музике „Медимус“, који се у Призрену одржава августа месеца. Аутор је више књига за децу и одрасле. Добитник више књижевних награда и награда за режију. Живи и ради на релацији Будва-Призрен-Грчаница. Удата је, мајка двоје деце, Анастасије и Василија.

СИДНЕЈ-АУСТРАЛИЈА

Најстарију међу сестрама, Мају Стојковић судбина је одвела најдаље, у Сиднеј-Аустралију. Маја је због живота у обећаној земљи и љубави према породици напустила своју прву љубав, право и посао делиоца правде, судије. Мајка је троје деце, Таре, Петре и Бориса. У Сиднеју је завршила и високу школу за васпитаче и своју каријеру успешно усмерила у правцу рада са најмлађима.

Са комшијама у дворишту испред нове куће

ПРИЗРЕН-КИМ

Породичну кућу, уништenu након мартовског погрома 2004. године, Стојковићи су уз помоћ горе поменутих организација обновили 2015. године. Исте године сестре су се, после дужег времена, поново окупиле у својој кући. Уз подршку осталих повратника, комшија у Поткаљаји, Стојковићи су обновили унутрашњост цркве Св. Недеље и од тада сваке године обележавају храмовну славу. То је и прилика да се окупе већи број Призренаца и макар за кратко време подсети на безбрижне дане живота у овом предивном граду на Бистрици, када се није делило на нације и вере. Обнова куће, сестрама Стојковић, дала је нов ветар у леђа и снагу за наставак живота. Какав је то осећај, најбоље је описала Јелена-Јеца Стојковић једном приликом рекавши „Сама помисао да постоји кућа, где човек може да спусти свој кофер, даје неки невероватни мир, једну смиреност која нам даје снагу даљем животу. Још ако је то кућа у којој сте рођени и живели са својим родитељима, осећај је предиван“.

аутор текста: **А. Димитријевић**
фотографије: **С. Јефтић, Р. Стојковић-Кнежевић**

КРАТКЕ ВЕСТИ

ОРГ У ПРИЗРЕНУ

У Призрену је после дужег времена одржан састанак општинске радне групе (ОРГ), на којем су разматрани предлози Комисије¹ за подршку у изградњи породичних кућа расељенима који су се поделили за повратак. Од 240 породица регистрованих за повратак у ову општину, Комисија је одабрала 25 породица које је обишла у местима привременог боравка у централној Србији. Захваљујући подршци Високог комесаријата за избеглице (УНХЦР) и Данског савета за избеглице (ДРЦ), састанку општинске радне групе у Призрену, поред представника агенција и организација које се баве подршком у повратку, присуствовали су и представници интерно расељених лица (ИРЛ) за Призрен-Поткаљају, Љубижду и Доњу Србицу. Учесници ОРГ-а су том приликом дали сагласност за пет предложених случајева за подршку. Присутна ИРЛ поздравила су су наставак процеса подршке повратку у општину Призрен, уз примедбу да су очекивали да ће број одобрених случајева бити знатно већи, имајући у виду да пројекат РРК5, који реализује ИОМ, предвиђа изградњу 400 кућа на територији КиМ, те да је највећи број ИРЛ заинтересованих за повратак регистрован у општини Призрен.

¹ Комисију сачињавају представници општине, представник Министарства за заједнице и повратак и представник донатора, Међународне организације за миграције (ИОМ).

ПОСЕТА ИРЛ ОРАХОВЦУ

Захваљујући подршци УНХЦР-а и ДРЦ-а, интерно расељена лица из Ораховца су у другој половини ове године била у прилици да посете своје домове, сусретну се са комшијама и званичницима општине Ораховац, као и представницима ИОМ-а, који у пројекту РРК5 од ове године пружа подршку и овој општини. Представници општине изразили су спремност за подршку у повратку расељених, истичући да је безбедоносна ситуација задовољавајућа. Расељене, којима је имовина узурпирана, представници општине охрабрили су изјавом да ће сва узурпирана имовина бити враћена по кратком поступку, након подношења доказа о власништву.

ТРИБИНА НА ТЕМУ ДИСКРИМИНАСАЊА РАСЕЉЕНИХ

У организацији Удружења избеглих, расељених и досељених лица „Завичај“, у Београду је одржана тематска трибина на тему „Спречимо дискриминацију избеглих и расељених применом позитивних закона Републике Србије и ЕУ“.

На овом скупу закључено је да недостаје довољно активности органа и институција државе Србије у борби за стечена права и основна људска права држављана Србије који су пореклом из земаља које су настале на простору бивше Југославије, а нарочито оних који потичу из Хрватске. Један од закључака трибине је и да у Србији нема системске дискриминације, али да има елемената који би могли да се коригују, како би се избегли и расељени што боље интегрисали и имали што боље услове живота.

Поред више конкретних примера дискриминације расељених од стране домицилног становништва и државних органа, које је изнео на овом скупу, представник Удружења мештана и пријатеља Врбичана, Велимир Спасић, изнео је чињеницу да су расељени са КиМ дискриминисани у односу на домицилно становништво када је у питању регистрација возила за оне који још увек имају пребивалиште на КиМ. Они, по речима Спасића, не могу да региструју своје возило у месту боравка, већ морају да путују до места у којима су измештени органи са Косова и Метохије (Крагујевац, Краљево, Крушевац, Ниш и друга).

Порука са овог скупа је да „садашња влада Републике Србије покушава да се ухвати у коштац како би се проблеми решили, али да је у наредном периоду потребно много више ангажовања државе на овом питању“.

„ДОЋИТЕ ДА ПЛАЧЕТЕ СА НАМА“

Приликом упознавања са присутнима у порти цркве Светог Петра и Павла у Истоку, упознали смо се и са мештанима из Црколеза. **Раденко Белошевић**, који се ту нашао са супругом и децом, на прослави храмовне славе, није био расположен да са нам прича о свом животу на Косову и Метохији. Инсистирао је да дођемо у Црколез и да се тамо информисемо о свему. „Добро би било да лично дођете и видите какав је живот у Црколезу“ – рекао је том приликом Раденко, и наставио „Да причате мало и са другим мештанима. Заборављени смо од свих.

Раденко Белошевић са ћерком

троје деце, а нигде не раде. Нећу више да причам овде са Вама. Сви дођу до Истока, нас обилазе, ван асфалта неће. А сви обећавају. Па нисмо ми криви што нисмо рођени у Лепосавићу, Звечану или Грачаницу, где сви радо хоће да дођу и причају да су били на Косову. И Црколез је Косово. Дођите, наставићемо разговор у Црколезу. Дођите да плачете заједно са нама“ – завршава причу Раденко.

Црколез је насеље у општини Исток на Косову и Метохији, у метохиском подгору. Према неким сазнањима, датира из 1395. године. У повељи српске кнегиње Милице црква светог Јована у Црколезу прилаже се светогорском манастиру Светом Пантелејмону. У турском попису из 1485. године уписано је 47 српских кућа, међу којима је и кућа сеоског попа. Године 1943. албански фашисти спалили су цело село, а српско и црногорско становништво, укључујући жене и децу, отерали су у логор у Ракошу. Тада су покушали да запале и цркву, али их је у томе спречила једна старица која је на време угасила пожар.

У порти цркве светог Јована расте дуд стар неколико векова. По предању, дрво је калемљено када је црква зидана и то са границом шам-дуда из Пећке патријаршије. Исто предање каже да је тај шам-дуд донео Свети Сава из Јерусалима и сам га засадио у порти Пећке патријаршије.

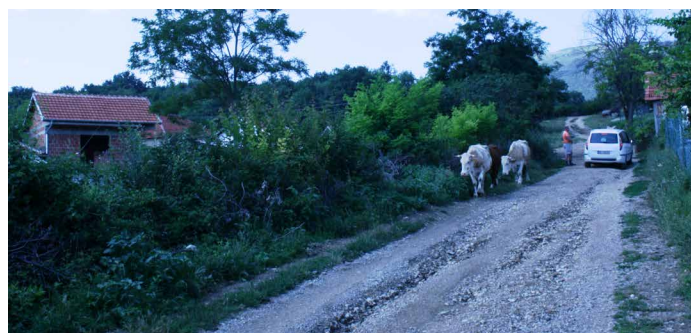
У месту „Црколезу“ је између 1868-1874. године радила српска народна школа.

извор: Википедија

могуће прећи ни за сат времена. Навигација нам је у овом делу бескорисна, па покушавамо да се снађемо на основу смерница које нам је Раденко на брзину дао, а ми тада ни сами не знајући да ли ћемо имати времена, нисмо пажљиво пратили. Присећамо се: Пут од Истока према Косовској Митровици, скреће се према селу Ракош, па до насеља Падалиште. Чини се једноставно.

ТАКО БЛИЗУ, А ТАКО ДАЛЕКО

Од Истока дуго путујемо до путоказа за Ракош. Скрећемо са главног пута, и опет дуг пут, нигде путоказа, пуно раскрсница и скретања. У једном тренутку, решимо да се зауставимо и са лошим познавањем албанског језика питамо старца са белом капом да ли смо на правом путу. Времешни старац не жури са одговором. Престаје са послом који је до тада радио, подиже се, добро нас осмотри, приђе и наслони се лактом на врата возила. Гледа нас и шеретски пита шта тражимо. Наш долазак му је добро дошао за предах, а и да се са неким исприча. Не жури му се. Поново га питамо за пут за Црколез. „Ааа, идете код Срба“ – најзад одговара на албанском, „на добром сте путу, идите још стотинак метара право, па скрените десно...“. Захваљујемо се на одговору, али никако да кренемо, рука нашег саговорника је и даље на нашим вратима. Старина се благо насмеја, удаљи се од аута и пожели нам срећан пут. Након извесног времена поново стајемо, чини нам се да смо промашили скретање на које нас је упутио. Стајемо поред сеоске продавнице бочно, да се не би виделе БГ таблице. Продавац нам потврђује да је требало да скренемо на претходном скретању. Чим смо скренули постао нам је јасан Радошев позив „Дођите да плачемо заједно“. Пут ужасан. Земљани, планински са сталним великим успоном, јако оштећен. Пут тешко проhodан и за теренска возила, а камоли за наш ниски, градски ауто. Размишљамо да ли да се вратимо и сачувамо кола. Обећали смо, надамо се да ће ова деоница бити кратка. Идемо кроз шуму. Нигде краја путу. На узвишици поново раскрсница. Одлучујемо се за право, тако нам је речено. После извесног времена улазимо у нечије двориште. Пут нема наставка. Прилази нам десетак Албанаца у чије смо двориште управо ушли. Питамо их за Црколез. Објашњавају нам да морамо да се вратимо, па другим путем на раскрсници. Враћамо се. Настављамо другим путем и опет раздвајање. Опет следимо инстинкт и идемо путем који води кроз неко село, пролазимо поред десетак кућа, и опет грешимо. Стижемо до краја улице која води у кућу у којој млада жена, сва у зноју, на 360Ц, под сањем, прави филију-локални специјалитет. Она зачуђена, ми још више. Једва успевамо да окренемо возило и вратимо се на „прави пут“ док се не изроди нека невоља од ових ненамерних упада у приватна дворишта. После десетак минута препознајемо српске куће, боље речено, оронуте кућерке. Црколез, најзад. Стижемо у центар Црколеза, до цркве. Ту се срећемо са младим мештанином

Након обиласка повратника у Драгољевцу, одлучујемо, мимо утврђеног плана, да ипак обиђемо и Црколез. Раденко нам је рекао да до села има свега десетак километара и да нам је на путу. Па што да не. Крећемо пут Црколеза.

Убрзо видимо да смо погрешили и да ће нам ова одлука одузети пуно драгоценог времена. Пут од десет километара некада није

којег смо јутрос видели у Истоку. Изводи стоку на испашу. Смеши нам се „Значи ипак сте дошли. Нисмо веровали да ћете испунити обећање. Сви тако обећавају, па одустану“. Питамо га да нам каже нешто о селу и о свом животу. Извињава се и правда тиме да мора по стоку, и упућује нас на Раденка који ће нам рећи све што треба.

ЗАДРЖАТИ МЛАДЕ

Радојко Савић

„Црколез је једно од малобројних места које није напуштано након ратних дешавања. Ми смо са комшијама Албанцима коректно живели и пре рата и данас је тако. Пре рата је у селу било 45 српских домаћинстава, а данас је једва двадесетак. Ја сам са породицом кратко време након рата напустио село и живео у Краљеву. Августа 2000. године вратио сам се као и остали који су напустили село. Вратили смо се у своје старе, оронуте куће. У нашем селу ни једна кућа није запаљена или оштећена. Вратили смо се сами, без ичије подршке. До данашњег дана нисмо добили никакву подршку као повратници. Кажу имате своје куће, имате све. То што су ћерпичаре, никоме није важно. Ми смо једино село које је вратило сву своју механизацију коју је изнело 1999. године. Можда је то и била грешка, јер сада када тражимо, кажу „па ви имате“.

Сала за окупљање, десно, црква

Ми смо радници и можемо сами да опстанемо. Не тражимо пуно, само да нас неко од званичника по некад посети и упозна се са стањем у селу. На жалост нико нас не посећује и нико не жели да чује за наше проблеме, ни из српске ни из косовске власти. Нема ко да нас саслуша. А у селу има много младих људи и деце. Њих треба задржати док су још расположени да живе овде. Исељавање је овде почело још 1965. године, али из економских разлога. Ишло се због посла у Крагујевац, Краљево, Београд. Од пољопривреде овде не може да се живи. Ово је планински крај са уситњеним имањима, а земљиште је 4. класе. Ретко ко има више од 20 ари плаца, а и то се дели на више делова. То не може да се обрађује озбиљном

механизацијом, па не може ни да има добре приносе. Може да се живи од сточарства, али оно захтева пуно одрицања. Ко се озбиљно посвети сточарству мора да се опрости од друштвеног живота. Нема одласка на славе, дружења са пријатељима. Мислим да ми у Црколезу имамо више стокe него сви заједно у источној општини. Сви имамо краве, а појединци имају и до 200 оваца – у једном даху информише нас Радојко.

Прекидамо разговор са Радојком, јер у међувремену пристиже наш домаћин, Раденко Белошевић. Осмехује се из далека. Није нас очекивао. „Драго ми је да сте испунили обећање“ – почиње Раденко. „Надам се да сте се уверили како је тешко доћи до нас. Пут нам је највећи проблем. Нити ми можемо негде да одемо, нити могу да нам дођу. Од скора сам одборник у општини Исток и покушавам на све начине да решим тај проблем, али никако не успевам. Они који нас посете, кажу „ви који живите овде сте хероји“, и на томе се завршава. Министарство за заједнице и повратак нам је изградило заједничку салу за окупљања, димензија 12 x 6 метара, и то је све. Деца немају где да се играју. Данас сам своју децу водио 30 километара даље, да виде како изгледа клацкалица, љуљашка, тобоган. Ово је село са највише омладине, када се пропорционално гледа укупан број становника, али има породица без и једног примања у кући. И они који су радили и нешто зарађивали остали су без посла. Пре две године рапидно је смањен број радника у школи. Тренутно у школи раде одељења до петог разреда“ – завршава Раденко и упознаје нас са представником омладине у селу.

Радиша Тијанић има 19 година. „У селу има 12 омладинаца. Бавимо се спортом иако су нам услови за то минимални. Немамо салу за спортске активности, нити адекватан терен. Прошле недеље се један од наших омладинаца повредио и поломио ногу. То није усамљени случај, до сада их је било четири. Уз подршку ОСЦЕ-а ишли смо на такмичења и постизали солидне резултате. Мада, резултати су мање битни. Циљ нам је да изађемо из села и дружимо се са другим омладинцима. То нам јако недостаје. Ипак, никада нисмо помишљали да одемо одавде. Овде нам је лепо, само када би неко мало уложио у село, да осмислимо садржаје за младе“ – објашњава Радиша. Док причамо са мештанима Црколеза мрак полако почиње да пада, а ми по раније утврђеном плану, треба да одемо и до Видања. Поздрављамо се са љубазним домаћинима и крећемо пут Видања. Наниже се много лакше стиже. Скоро да смо заборавили проблеме које смо имали приликом доласка. Пролазимо кроз Осојане, Жач, Клину. Овога пута нисмо имали времена, ни на кратко, да обиђемо старе знанце из Осојана и Жача. Иако је летњи период, дан је кратак за све обавезе које су пред нама.

Раденко Белошевић

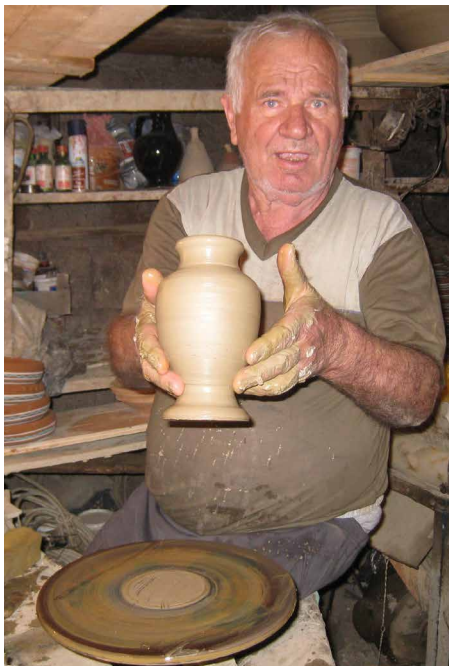

Радиша Тијанић

АМФОРА

Још у 14. веку, грнчарија је била основно занимање у свету. Свако веће насеље имало је своју радионицу која је снабдевала народ разним посуђем. У то време, већа радионица у призренском региону налазила се у манастиру Св. Архангела код Призрена. У потрази за мајсторима овог заната, у Српској улици, у Ораховцу, наилазимо на грнчарску радионицу под називом „Амфора“. Станислав Живојина Стојановић, или краће мајстор Цане, како га сви зову, једини је грнчар на овом делу Косова и Метохије. Занат је научио од свог оца и деде, а сада га преноси на сина. Њих двојица покушавају да отргну од заборавља један од најстаријих заната, грнчарију.

Након упознавања у центру Српске улице, мајстор Цане води нас у своју радионицу и поносно показује готове производе и део радионице у којој рукотворине настају. Као и сви Срби са ових простора, и мајстор Цане има своју невеселу животну причу: „Ми Ораховца нисмо напустили. До 1999. године живели смо у Борачкој улици (у мешовитом делу Ораховца). Са комшијама смо добро живели, али смо, ипак, након ратних дешавања, из безбедоносних разлога морали да се преселимо овде, у део Ораховца настањен Србима“. Мајстор Цане узима парче глине, седе за свој сто, и почиње са приказом свог мајсторског умећа. Као и сваки уметник који се максимално уноси у посао и мајстор Цане почиње да меси глину понашајући се као да је сам. У једном тренутку по нама почиње да пршти блато, али мајстор Цане без пардона наставља са својим ритуалом. Померамо се на безбедну даљину, настављамо разговор са уметником, а крајичком ока проверавамо, хоћемо ли моћи да наставимо радни дан без пресвлагања.

Станислав Стојановић

СА КОЛЕНА НА КОЛЕНО

„Није лако радити са глином“ – наставља своју причу мајстор Цане и објашњава: „Израда сваког производа састоји се из неколико целина, вајање на грнчарском колу – ово што сада радим, украшавање, сушење, печење и каљење. Најважније је добро припремити смесу и извајати – изградити предмет. После обликовања, производ иде на природно сушење. Оно траје више дана. Након сушења, производ се пече на температури до 700°C, а по

потреби, после тога се кали, како би се добила потребна чврстина. Овим занатом бавимо се од 1926. године. Прво мој деда, па отац. Тада су живели у Приштини. Отац није имао деце са првом женом. Упознаје се са мојом мајком, која је из Ораховца, па по оној изреци „Одатле си – одакле ти је жена“, живот наставља у Ораховцу. Изродили су 12. деце, од чега је 10. остало у животу. Сви смо имали своје куће и радионицу у доњем делу Ораховца. Док су други продавали имовину на Косову и одлазили, ми смо куповали. Другу кућу у Ораховцу купили смо од Албанца 1981. године. Платили смо сто милиона динара. Биле су то велике паре. Куповали смо у најго-

ре време. 11. марта 1981. у центру Приштине демонстрације и немири, а ми 12. марта купујемо кућу. Можда је боље, за занат, да смо и ми отишли. Овде мало ко може да види ове наше рукотворине. Са повлачењем наше војске почеле су пљачке и напади у мешовитом делу Ораховца, а након тога и сеоба Срба. Неки су отишли ван Косова и Метохије, а ми смо решили да останемо у горњем делу Ораховца. Стварно смо били добри са комшијама и нисмо имали разлога да се селимо ван Косова. А нисмо ни имали где. Са собом смо понели део опреме из радионице и преселили се овде, у кућу пријатеља. Тада се причало да ће након две-три недеље све да се смири, да ћемо се брзо вратити у своју кућу. Али ништа од тога. Кућу су нам спалили и све сравнили са земљом.

НИКАКО ДО СВОЈЕ КУЋЕ

Након неколико година, када смо закључили да ће смиривање тензија и повратак у нашу кућу потрајати, поднели смо захтев за градњу куће. Прво смо тражили да се гради на нашем плацу, комшије Албанци подржали су наш повратак, али донатори нису хтели да ризикују, бојећи се за нашу безбедност. Ми се не бојимо. Наши купци су Албанци и са њима добро сарађујемо. И тако, од 2002. године, никако да дођемо на ред. Рекли су нам да купимо плац у горњем делу Ораховца. И то смо урадили. Купили смо 2009. године плац, ево, овај овде, испод радионице. И опет ништа. Ушли смо на неки списак, али никако да дођемо на ред. Пре неколико месеци рекли су нам да смо први на списку, али се онда јавио неки неопходан кадар, лаборант. Нека, лаборант нам је овде потребан, али неко треба да се брине и о томе да грнчарија опстане на КиМ. У близини нема ни једног грнчара који ради на стари начин. Ради један у Ђаковици, али само са калупима, а то није уметност. Нисам ја против тога да се прави другима. Нека. Па не могу ја сам да живим овде. Нека направе мени последњем, само да једном дођем на ред. Ето, прошле године сам успео и да купљени плац пренесем на своје име. Не тражим да неко брине од чега ћу да живим, немам проблема са запослењем чланова породице. Сви смо опредељени за овај занат. Ето, сину су професори на факултету предложили да упише докторске студије, али се он определио да настави породични занат“. Уз причу мајстор Цане полако завршава фигуру коју је почео да прави од парчета обичне глине.

ОД ВАШАРА ДО ВАШАРА

Магацини пуни уникатних рукотворина. Питамо мајстор Цанета где продаје готове производе и да ли се неко пријављује за обуку за грнчара.

„Нажалост, немамо где да продајемо робу. Простор за продају нам је ограничен. Живимо од вашара до вашара, већих верских празника и окупљања у ближој околини. Од те продаје не може да се опстане. Раније смо продавали на пијаци у Пећи, Призрену и Сувој Реци. Понекад неко, ко је чуо за нас, дође овде и купи нешто од производа. Пре рата смо имали два киоска у Ораховцу и један у Сувој Реци. Један брат продавао је у Сувој Реци, други у Драгашу.

Продавали смо поклопце за димњаке. Тада се то много тражило. Свака албанска кућа имала је од 6 до 24 димњака. Посао није лоше ишао. Пуно се градило у периоду од 2001. до 2003. године.

Пошто је било посла, запослио сам једног Рома који је тешко живео. Дао сам му плату и храну. На почетку је било добро и њему и његовој породици и мени. Нисам могао да претпоставим да ће ме изиграти и да је код мене само да би украо занат. Напустио ме је након неколико месеци и отишао да ради код Албанца који ми је у то време био највећи купац на велико. Купили су машине, почели сами да производе и продају моје производе као своје. Међутим, мој шегрт није добро „испекао“ занат.

После прве кише, поклопци су се натопили и истопили у димњак. Њихов посао је брзо пропао, али сам и ја изгубио муштерије, зато што су купци били убеђени да је то и даље моја роба. Тако смо, не нашом кривицом, изгубили купце из Ђаковице, али и из Штимља. Сада су нам највећи купци етно ресторани који откупљују земљане посуде. Потребан нам је маркетинг, да се за нас чује, а за квалитет гарантујемо – са поносом каже мајстор Цане.

Душан и Станислав Стојановић

У обиласку радних просторија примећујемо две одвојене целине. Једна је мајстор Цанета, за уникатне, ручно израђене радове, док је друга његовог сина, који је, као и сви млади прешао на нову и лакшу технологију, производњу-штанцовање са калупима. Док стари мајстор пече у старој пећници од ћерпича, на дрва, млади мајстор пече у новој електричној пећници. Иако мајстор Цане не признаје мајсторство у раду са калупом, слаже се да је рад са електричном пећницом и бољи и квалитетнији. Каже да ни после две године учења заната син није спреман да израђује уникатне радове на току, али да је зато прави мајстор за рад са калупом.

ОД ШКОЛЕ НЕМА ХЛЕБА

Разговор настављамо са наследником, **Душаном Стојановићем**. „Завршио сам за инжењера заштите животне средине и заштите на раду“ – почиње своју причу млади мајстор. „Завршио сам и мастер

студије. На факултету су ми понудили да упишем докторске студије. Одбио сам, зато што нисам имао средства за самофинансирање. Прихватио бих уколико би ме ангажовали као асистента или сарадника, зато што бих тако могао да плаћам докторске студије. За сада, своју будућност видим у овом занату. Од школе нема хлеба.

Боље је могло од овога да се живи док се

све радило ручно. Сада има доста оних који у централној Србији производе са калупима, а нама је циљ да у сваку кућу уђемо са уникатним производима. Као што тата мало пре рече, није све само у машинама, мајсторство је наћи праву глину, замесити је на прави начин, извајати и осушити. Грешка у било ком делу прераде може да доведе до лошег производа. Све мора бити максимално прецизно урађено. Данас људи неће да се прљају, да уче занат, а они који би да га науче, хтели би да им за то и платим. Ето, видите овај џугум, цена му је само 10 еура, а то је уникат, ручна израда, калаисан, два пута печен. Нико више данас не цени уметнички рад. Некада је свака кућа морала да има: тестије, чутуре, плџоске за ракију, бардак, кондир, бокале и друге производе. Израђивали смо и касице за штедњу, мастионице, вазе, пепељаре, зејтињаче, посуде за чување мелема, и разне друге производе. Ни једна свадба није могла да се замисли без грнчарских производа, пре свега чутуре и кондира. Данас би сви да се на брзину обогате, није им битан квалитет. Скоро сам добио понуду за израду 5000 посуда за печење, за месец дана. Ми немамо услове за израду толике количине, а купцу не одговара мање. Тако ће већи произвођачи да нас униште“ – закључује овај млади ентузијаста.

На самом крају мајстор Цане нас моли да му помогнемо да реши свој животни проблем, да већ једном и он буде први на листи за градњу и да се на тај начин награди његова борба да настави да живи и ради тамо где највише воли, у Ораховцу. Поздрављамо се. Мајстор Цане пружа руку, сву блатњаву од глине, али нам на крају скреће пажњу да се на самом изласку из дворишта налази чесма на којој можемо да оперемо руке....

аутор текста: **Златко Маврић**
фотографије: **Саша Јефтић, Горан Томић**

ДОБРОДОШЛИЦА ПРВАЦИМА

Ове године на Косову и Метохији први пут у школску клупу село је више од хиљаду малишана. Сарадници Удружења „Свети Спас“ били су у прилици да се и ове године, захваљујући разумевању Комесаријата за избеглице и миграције РС (КИРС), друже са једним бројем првака, који ће тај догађај дуго памтити.

Бабин мост

Грачаница

Звечан

Косовска Каменица

У КЛУПАМА

Прваке на Косову и Метохији обилазимо са нашим старим знанцима, песником Тодом Николетићем и Мирославом Кокошарем. Током боравка на КиМ наша екипа обишла је 17 школа и дружила се са 918 малишана. За ову прилику, Удружење „Свети Спас“ је уз подршку Комесаријата за избеглице издало специјалну књижицу под називом „Добродошлица првацима“, аутора Тоде Николетића, из које ће прваци моћи да науче прва слова и прве песмице. Сви прваци су приликом посете добили по један примерак добродошлице, а одређени број примерака предат је школској библиотеци. Поред КИРС-а, овој активности придружила се и АД „Медела“, фабрика кондиторских производа који су подељени првацима током дружења са аниматорима Николетићем и Кокошарем. Подељено је 580 књижица и 327 кутија кондиторских производа, штрудли и чајног кекса. Посећене су школе у Косовској Митровици, Звечану, Србици-Бање/Суво Грло, Црколезу, Плеветини, Прилужју, Бабином мосту, Обилићу, Угљару, Лапљем селу, Грачаници, Сушици, Косовској Каменици, Ранилугу, Шилову, Партешу и Клокоту. Захтева за обилазак било је и из других школа, али нажалост, већи број школа није било могуће обићи у једној радној недељи.

ШКОЛА ЈЕ ШКОЛА И СА ЈЕДНИМ ПРВАКОМ

Првог дана посете, иако није било предвиђено планом обиласка, на инсистирање песника, наша екипа у поподневним часовима оби-

лази школу у селу Бање (општина Србица) у којој је у први разред кренуло 4 ученика из села Бање и Суво грло. Директорка из оближњег села Црколез била је спремна да своје ученике доведе на програм у Бање, али ми, због безбедности деце, одлучујемо да одемо до Црколеза, које има само једног првака. У програм се поред првака прикључују и ученици другог и трећег разреда. Према казивању директора и наставника ове три школе, то је био први долазак неког песника од постојања њихових школа. Интересовало нас је шта ученици ових школа маштају да буду након завршеног школовања. Данило Томашевић, ученик четвртог разреда, планира да буде ватрогасац, да спасава људе од пожара. Мотив за то му је што у близини нема ватрогасца, а постоји опасност од честих шумских пожара. Лука Томашевић, ученик првог разреда, жели да буде фудбалер, да буде славан и да сви чују за њега. Софија Стевић, певачица, а Матеја Краговић, хармоникаш.

У Црколезу, мало ученика, али пуно амбиција. Николина Тијанић, жели да буде успешна и славна сликарка. Михајло Тијанић, полицајац, а његов друг из клупе Немања Тијанић, војник, како сам каже, да чува свој народ. Данијел Белошевић, ће покушати да буде доктор, да лечи људе, и како каже, неће напуштати своје село.

ВЕРУЈТЕ У СЕБЕ

„Морате да верујете у себе уколико желите да остварите своје снове. Вежбајте, пратите како успешни ликовни уметници, певачи, лекари, музичари и успешни представници осталих струка и зани-

Косовска Митровица

Клокот

Лапље село

Партеш

мања граде своју каријеру и угледајте се на њих. Ако желите да успете, пуно читајте, тренирајте, вежбајте и стичите знања од малих ногу. Нико од успешних то није постао преко ноћи" – поручио је деци Тоде Николетић.

И у другим школама које смо посетили опредељења ученика су слична. У школи у Угљару, Милица Јовановић, Анђела Милић и Милица Јовановић желе да буду певачице, Станислав Јовановић, професионални фудбалер, Катарина Митровић, учитељица, Катарина Милошевић, докторка, Лазар Милошевић, ју тјубер. У Сушици, Наталија Максимовић, певачица, Никола Јовановић, возач формуле, мотив му је да заради пуно пара, Јована Мирковић, докторка, Стеван Раденковић, велики писац, а Николина Максимовић, глумица.

НЕИНФОРМИСАНИ

Традиционално најбољи дочек и дружење десили су се у Косовској Каменици, Шилову и Партешу, док од новопосећених места можемо издвојити Бање, Црклез, Прилужје и Угљаре. У овим школама деца су припремила свој програм којим су се представила гостима. И поред четири упућена мејла свим школама (први је упућен 29. јуна) и више директних телефонских договора и усклађивања термина са директорима и педагозима школа, већи број школа приликом уговореног доласка „није био информисан да песници долазе". И поред тога, успели смо да програм организујемо, осим у Плементи, где директор школе (и поред претходне потврде) није био заинтересован за одржавање програма, иако смо се у заједнички договореном термину појавили у школи.

Ипак, незаинтересованост оних који су плаћени да брину о деци, јер су, како кажу „Имали пуно мејлова почетком школске године, па су читали само мејлове Министарства, а остале брисали", није нас омела у томе да деци пружимо тренутке радости и дружење са онима чије песме често рецитују на школским приредбама и такмичењима.

Најупечатљивији део програма био је тренутак полагања „Ђачке заклетве", када су сви присутни прваци заједно, громогласно, понављали текст заклетве (у К. Митровици 85 првака, Грачаници 80, Звечану 57 и тд.). Читав догађај пратили су косовски медији, ТВ Мост, РТК2, Дојче веле и други.

Покушаћемо да делић атмосфере дружења са првацима дочарамо фотографијама.

текст: **А. Димитријевић, Р. Алија**
фотографије: **С. Јефтић, З. Маврић**

Прилужје

Ранилуг

Сушица

Угљаре

Црклез

Шилово

МЕДИМУС

У Призрену је од 24. до 26. августа одржан „МЕДИМУС“ – Међународни фестивал средњовековне музике. На овом фестивалу, трећем по реду, учествовали су Дивна Љубојевић са ансамблом „Мелоди“, Вера Злоковић и „Музика антика“, „Краљевски ред витезова“, ансамбл „Касиопеа“ из Немачке, Капела Карниола из Словеније и „БОУРДИОН“ ансамбл из Мађарске.

Ова културна манифестација одржана је у атријуму цркве Светог Спаса у призренском насељу Поткаљаја.

Дивна Љубојевић, по многим, звезда овог фестивала, није крила одушевљење „Срећна сам што сам дошла и што сам део овог покушаја да се деси нешто дивно и прикладно у овом граду“ – рекла је у обраћању медијима, након наступа.

Јанез Јосиф, вођа словеначког ансамбла „Капела Карниола“ је ове године дошао са својим ансамблом. „Мени је овај фестивал веома драг. Прво због амбијента, а онда и због људи који нас окружују“ – рекао је Јосиф.

Вера Злоковић, из београдског ансамбла „Музика антика“, није крила емоције што је први пут наступила у, како је казала, изванредном амбијенту, пред предивном публиком. „Посебно ми је било драго и значајно што сам прву и последњу композицију, која је настала мојом фасцинацијом на текст владике Николаја Велимировића, посветила Призрену граду и историји Србије,“ – рекла је Злоковићева.

Публици се представио и „Краљевски ред витезова“ из Београда. Вођа овог састава **Хаџи Зоран Рађеновић** није крио задовољство што је на овом месту „Наша историја је пребогата јуначким подвизима и успе-

сима, то се надалеко чује, и до данас одјекује. Нама је част што нас је Господ одабрао да представљамо управо ту Србију. Ми смо овде вечерас били под окриљем цара Душана, у његовом граду и ми само то осећамо и само то видимо“ – рекао нам је Рађеновић.

Уметнички директор фестивала, **Дарко Карачић**, најавио је за наредну годину учешће ансамбала „Ренесанс“ из Београда, „Минстрел“ из Дубровника, Катарину Ливљанић професора средњовековне музике на Универзитету у Сорбони, и друге.

Атријум цркве Свети Спас све три вечери био је испуњен публиком.

Импесије посетилаца су јединствене „Јако ми је драго што сам дошла у Призрен, где боравим први пут. Овакви фестивали чувају нашу културу, прошлост, одређују нашу будућност. Битно је да долазе и млади, да буду упућени у све што се овде дешава, да виде како наши људи овде живе“ – речи су **Милице Ракичевић**, која је за ову прилику дошла из Куршумлије.

Зорица Радосављевић је у родни Призрен дошла из Новог Сада, први пут након 40 година. „Одушевљена сам. Све ми се допало. Овде сам видела неке људе о којима сам до сада само слушала. Не могу да препознам Призрен. Кајем се што до сада нисам долазила. Сада видим да сам много пропустила“ – сетно каже Радосављевићева.

аутор текста и фотографија: **Рефки Алија, новинар DW**

Дивна Благојевић – Ансамбл Мелоди

Словеначки ансамбл – Капела Карниола

Вера Злоковић – Музика Антика

Хаџи Зоран Рађеновић
Краљевски ред витезова

Ансамбл Краљевски ред витезова

Пројекат је финансиран преко Канцеларије за Косово и Метохију, из буџета Републике Србије.
Ставови изражени у ИН-форматору искључива су одговорност уређивачког одбора, аутора и његових сарадника
и не представљају нужно званичан став Канцеларије за Косово и Метохију.

ИН-форматор – Главни и одговорни уредник: Златко Маврић; Уређивачки одбор: Миљан Љушић (председник), Саша Јевтић, Горан Томић, Гордана Ђекић (чланови); Технички уредник: Данијел Пап; Лектор: Александра Димитријевић; Насловна страна: Златко Маврић
Адреса редакције: Удружење грађана за помоћ расељенима са Косова и Метохије
„Свети Спас“, Балканска 25, 11000 Београд,
tel/faks: 011/2686-161; e-mail: svetspas@eunet.rs; web sajt: www.svetispas.org
Штампа: "Maxima Graf" Петроварадин, www.maximagraf.rs; Тираж: 3000 примерака; бесплатан примерак; ISSN 2334-6078